II

DE OPINIONE PROBABILI

AVTORE

HONORATO FABRI

SOC. IESV.

Ppon Hilarionij Roncali ex dono authoris

PITHANOPHILVS

SEV

Dialogus, vel Opuſculum

DE

OPINIONE

PROBABILI

In quo proxima morum regula, ſcilicet conſcientia, ad ſua principia reducitur.

AVTORE

HONORATO FABRI

SOC. IESV.

ROMAE,
Typis HH. Corbelletti. M.DC.LIX.

Superiorum permiſſu.

EMINENTISS. & REVERENDISS. D.

D. FRANCISCO ALBICIO

S. R. E. CARDINALI, & Principi.

HONORATVS FABRI SOC. IESV

Fælicitatem.

MVLTIS *nominibus celeberrimo tuo nomini hanc opellam meam inſcribo*, Cardinalis Eminentiſſimè, *hoc enim, ſcriptionis argumentum, tui muneris ratio, ius illud, quod in me, ac mea hucuſque habuiſti, gratus animus, quem in me ſentio, & tibi Clientis obſtricta fides, aliaque id genus penè innumera poſtulabant: ad quem enim palmarem huius temporis controuerſiam potiori iure deferam? Niſi ad prudentiſſimum, peri-*

tissimum, integerrimum Iudicem, qui nullis hactenus laboribus, nullis vigiliis, nulli diligentiæ, vel industriæ pepercisti, vt æquissimis tuis iudicijs, Ecclesiam ab erroribus, innocentiam ab iniustitia, sanam, & Catholicam doctrinam à nouantiquis Nouatorum Commentis vindicares. Illa intrepidi animi magnitudo, qua mirificè polles, paratissimis omnigenæ literaturæ freta subsidijs, & cum incredibili, humanitate, & comitate coniuncta, te per omnes ferè Ecclesiasticæ politiæ gradus, ad supremum purpuratorum Patrum Senatum euexit, fecitque, vt Innocentius vni duntaxat Virtuti tuæ id præmij cesseris, quod ne tantillum, quidem gratiæ admixtum haberet. Crede mihi, hæc maxima laus est, quod eminentissimam dignitatem tuam virtuti duntaxat acceptam refers, virtutem verò Deo, & tibi, qui cum à natura ad maxima quæque fictus fueris, ijsque dotibus instructus, quas in te vbertim liberalis Parens effudit; nihil omisisti laboris, dexteritatis, & industriæ

striæ

ſtriæ, quò naturam ipſam arte mirabili, non adæquares modò, verùm etiam ſuperares. Hinc nemini mirum accidat, quod libertatem Eccleſiæ moriens Innocentius tibi commendarit, quam dum ille viueret, eiuſdem nutu, & auſpicijs ita defenderas, vt nullum erroris monſtrum per id tempus caput efferre viſum ſit, quod tuis conſilijs, claue, aut claua apoſtolica domitum non ceciderit. Ingenuè dicam, quod ſentio, ſi per te mihi liceat; vix me præ gaudio continere poſſum, cum ea, quæ dicuntur de te, auidis auribus excipio; hic laudat in te ingenium, & reconditum ſapientiæ theſaurum, ac te viuentem Bibliothecam vocat; ille prudentiam, & ſingularem rerum gerendarum peritiam extollit, ac te in omnibus vnum agnoſcit; Alius humanitatem, comitatem, illumque tuum agendi, & gratificandi modum, quo tibi omnium nationum animos conciliaſti, ſummoperè commendat; Alter pietatem, religionem ac pium zelum prædicat, vt vel hoc nomine optimis quibuſ-

que amabilis, malis verò ac præsertim Nouatoribus formidabilis euadas. Sed bonus sum; importunus laudator accedo, qui deuotus cliens accedere cogitaram, vt tuo iudicio, quod cæteris antepono, breuissimam istam dissertationem subijcerem: nihil aliud restat, quod dicam. Vale, quod opto, Cardinalis Eminentissimè, & diu viue.

LE-

LECTORI,

DE opinione probabili totus ferè Christianus orbis hoc tempore disputat; subsellia in scholis, pulpita in templis, prela in officinis Typographicis, compita, & forum in Vrbibus, claustra, & cellæ in monasterijs vnâ duntaxat probabilitate personant; doctores omnis generis, scholastici, morales, philologi, Canonistæ, immò & iuris Cæsarei periti; homines omnis instituti, regulares, Academici, Parochi, Episcopi, Ecclesiastici, laici; scriptores item omnis nationis, Itali, Galli, Hispani, Germani in hanc scenam prodiere. Meum calculum desiderari non patiar, & breuiter saltem, quid de hac controuersia sentiam, exponam; breuiter inquam, vt si hæc pauca non displiceant, mi lector, plura expetas, si verò ingrata fortè accidant, breuiore tædio afficiaris: sed vt aliquam

insti-

instituti mei rationem tibi exponam,
hæc pauca à candore meo accipe:

De probabili opinione tam multi scripserunt, vt sine longo censu autores de hoc argumento agentes, enumerari non possint; vt ingenuè dicam, omnes aut maximam eorum partem diligenter legi; tomus ingens scribi, vel potiùs exscribi facilè potuisset, si toties repetita adhuc repetere voluissem; sed cui bono? longè faciliorem methodum iniui; breuem duntaxat dissertationem scribere mens fuit, & vt magis perspicuè id fieret, familiarem dialogi formam adhibui, in qua sensim sine sensu, tota res explanatur, initio ducto à primis principijs, ex quibus primùm faciliores conclusiones deducuntur, tum ex his aliæ, donec tandem totum argumentum exhauriatur.

Duo duntaxat principia suppono: primum est, conscientiam certam esse debere; scilicet iudicium illud practicum

cer-

certum, quod ipsam conscientiam constituit; certum inquam, morali saltem certitudine; alterum est, illam duntaxat opinionem moralem ad praxim honestè ac licitè reduci posse, quam probabilem esse certum est, saltem moraliter;& quia illa omnia quæ dicturus sum, ex his duobus principijs deducuntur, autores pro conclusionibus, quas ex ijs deducam, frustram citarem, quos in confirmationem eorundem principiorum ad dissertationis calcem adduxi: addo vnicam definitionem opinionis probabilis; eam enim dico esse, quæ citra certitudinem, rationabili fundamento nititur; rationabile autem est, quod ad rationabilem seu prudentem assensum sufficienter mouet, accedente scilicet voluntatis imperio.

Hunc porro finem mihi proposui; cum enim duas grauissimas difficultates in hac materia esse viderem, ex quarum complanatione autores facilè conciliari

possent, tentandum mihi esse duxi, per analysim quandam, si fortè illas complanare possem. Prima est, quod cum, ne dubia sit conscientia, certa esse debeat, id est, iudicium illud practicum certum, quo iudico hìc & nunc, me licitè hoc, vel illud agere posse, hoc certum iudicium ex incertis, seu probabilibus deduci nequit; conclusio scilicet certa ex pręmissis tantùm probabilibus; igitur conscientia certa ex opinione probabili formari non potest: Inde aliquis recentior docuit, nunquam nobis conscientiam tutam esse, cum ex opinione tantùm probabili agimus. Altera difficultas est, quod cùm ex probabili sequatur tantùm probabile, certè ex opinione tantùm probabili sequitur iudicium practicum tantùm probabile; quod aliqui dixisse visi sunt: cum igitur viderem duas extremas sententias, quarum altera omnem probabilitatem à principijs actionum moralium excluderet, vt consule-

reę

ret certitudini conclusionis, vel conscientiæ;altera certitudinem à conscientia remoueret, vt principiorum probabilitatem retineret; mediam viam cum alijs omnibus, qui, & numero,& autoritate longè superiores sunt, inire decreui:& cum hi gemina illa difficultate non parum laborent, vtramque sanè ita diluendam suscepi, vt & principiorum probabilitas, & conclusionis certitudo integræ manerent. Vtrùm id confecerim, quod reuerà mihi persuadeo, iudicium tuum consulo, mi lector; saltem cũ præstare voluerim, laudabis conatũ.

Præterea cum in conflictu duarum opinionum, quarum altera probabilior est, duæ sint doctorum sententiæ, prima seuerior, quæ ad probabiliorem obligat; altera benignior, quæ minùs probabilem permittit, si quid aliud non obstet; quidam recentior primæ addictissimus, cum videret, minùs probabilem, eodem probabilitatis iure gaudere, quo proba-

bilior gaudet, & cum id suæ sententiæ non parum obesse animaduerteret, omnem probabilem damnauit, vt illicitam, & certitudinem duntaxat licitam esse voluit: alij verò cum secundæ sententiæ addictiores essent, nullam omnino statuerunt esse probabilem opinionem, quę in praxi esset illicita; ac proinde nullam esse speculatiuè probabilem, vt aiunt, quæ practicè probabilis non esset.

Vtraque extremitas displicet; mediam viam ineundam esse putaui, ita, vt & conscientiæ, & probabilitati probè consultum esset; ostendā enim ita minùs probabilem licere, neque nos teneri præcisè ad probabiliorem, vt tamen aliquæ opiniones probabiles sint, quæ ad praxim licitè reduci non possunt; hæc communis est autorum sententia, cui ego solutis nodis & dilutis difficultatibus, aliquid lucis afferre conabor, vt res per se satis obscura illustretur, & satis perplexa, & intricata explicetur.

G O-

GOSVVINVS NICKEL

Societatis IESV Præpositus Generalis.

CVM Dialogum in quo proxima morum regula, ſcilicet conſcientia, ad ſua principia reducitur, à P. Honorato Fabri noſtræ Societatis Sacerdote compoſitum aliquot eiuſdem Societatis Theologi recognouerint, & in lucem edi poſſe probauerint; facultatem concedimus, vt typis mandetur, ſi ita ijs, ad quos pertinet, videbitur; cuius rei gratia, has literas manu noſtra ſubſcriptas ſigilloq. munitas damus Romæ 3. Iulij 1659.

Goſuuinus NicKel.

Im-

Imprimatur

Si videbitur Reuerendissimo P. Magistro Sacri Palatij Apostolici.

M. A. Oddus Episc. Hierap. Vicesg.

Imprimatur

F. Raymundus Capisuccus Ordinis Prædicatorum Sacri Palat. Apost. Mag.

ERRATA.

PRæter aliquot interpunctiones minùs appositas,& characteres euersos,hæc pauca ita emenda, pag. 16. lin. 12. cæteris. pag. 18. lin. 29. peritissimus. pag. 23. lin. 26. Basilium Pontium. pag. 28. lin. 29. certò certæ. pag. 40. lin. 25. iudicium. pag. 41. lin. 4. constituit. pag. 44. lin. 3. si opinio illa moralis probabilis est. prudens est pag. 45. lin. 15. componat. pag. 46. lin. 16. satis. lin. 27. & vsum. pag. 47. lin. 16. practice. pag. 62. lin. 4. pertinet. pag. 94. lin. 13. Iudicem. pag. 96. lin. 9. prudenter.

P I-

PITHANOPHILVS
Dialogus de opinione probabili.

ANTIMVS. Sed quid tandem noui in ijs transalpinis regionibus auditur? Nam ex quo fælicem tibi reditum gratulatus sum, per tempus & otium tecum agere non licuit.

Pithanophilus. Vix aliquid in hoc genere à me dici posse arbitror, quod longè velocior, & præcurrens fama non sparserit, equidem non rarò accidit, vt falsi rumores cum veris quasi fœdus, & Societatem ineant; quò fiat, vt nihil ferè vnquam veri scribatur, quod cum aliquo falso coniunctum non sit: res sanè hnmanæ id ferunt, vt homines diuersis factionum studijs acti ea, quasi vera essent, scribere non dubitent, quæ licèt reipsa vera non sint, ipsi tamen vera esse, & pro veris haberi summoperè percupiant.

Antim. Ita est, vt dicis; amantes sibi somnia fingunt; quidquid amamus placet, quidquid auersamur ingratum est, quamuis alioqui hoc placere, illud displicere potiùs deberet: prælucet qui-

dem intelligendi facultas voluntati, quæ cum reuerà cæca sit, alterius oculis & lumine vtitur; at cæcus Herus etiam quò iubet, ductorem famulum agit, & cæca voluntas, imperio, & nutu, eò animum inclinat, quò ipsa vltro propendet. Sed dic amabò Pithanophile, quid rumoris feruet apud transalpinos.

Pithanoph. Quid & quantum rumoris geminum bellum, quo illæ prouinciæ flagrant, ab aliquot annis pepererit, tibi cogitandum relinquo; geminum dixi; armorum scilicet & literarum; neque hoc fortè minùs sudoris, & atramenti, quàm illud sanguinis huc vsque fudit: de armis, & ferro nihil dicam; hoc enim literati homines, qualem te ipse reputo, minimè delectantur; de literarijs illis dissentionibus nihil est etiam, quod dicam, quas nunquam tibi arrisisse, non certus modò, at certissimus sum: illæ autem præ cæteris factiones ingratissimæ tibi accidunt, quæ ad religionem attinent; nec ab re opinor, cum res periculi plena sit; eosque cieat animorum motus, & rixarum ignes accendat, quos nulla deinde autoritas pacare, nulla vis extinguere valeat.

Antim. ita res profectò se habet; dissertationes illas, clamosas etiam & inconditas vtcunque tolerandas esse putarim, modò tamen rebus sacris & religioni parcatur; sed ne quid dissimulem, illas ego ferre non possum, quæ doctrinam morum, & fidei in graue discrimen adducunt: quis enim ferat, hoc hominum genus, qui de rebus sacris profanè, de Christianis virtutibus

scur-

scurriliter, de certissimis diuinæ fidei dogmatis vix probabiliter disputant? Nec mirum, quid enim ab ijs probabilia expectes, qui ex Catholicorum scholis receptissimam probabilitatis doctrinam, tanquam multiplicis erroris originem, proscribere conantur?

Pithanoph. Pergratum accidit, quod huius controuersiæ mentionem feceris, cum satis mirari non possim, cur homines aliqua ratione præditi probabilitatis doctrinam, vt nefandam ac erroneam reijciant, sine qua ipsi, nec agere, nec viuere possunt; quàm enim pauca esse putas, quæ certa & indubitata notione vel intelligentia homines complectantur? nullum sanè Scholarum pulpitum docentium ac disputantium vocibus personaret, si doctrina probabilis proscriberetur; forum, Senatus, Rostra silerent, si oratores probabilibus argumentis agere non possent; & si mercatores certum duntaxat lucrum sperarent, & agricolæ certos fructus, certumque rei euentum homines, in omni negotionum genere, totius mercaturæ, & agriculturæ & Societatis publicæ ratio euerteretur; si enim geometricas aliquot demonstrationes, & res diuinæ fidei excipias, nihil profectò restat, quod probabilitatis limites transcendat.

Antim. Contraherem sanè quos liberaliùs concedis, præfatæ probabilitatis fines; multa enim esse crediderim, quæ citra fidei dogmata, & geometricas demonstrationes, certa notitione capiamus; de his tamen non disputo, quæ mihi facilè concederes, si res aut quæstio postularet;

his tamen omissis, in tuam sententiam descendo; nec ab eo, qui rem intelligat, in dubium reuocari potest, quin homines, probabili ratione freti, prudenter sentiant & prudenter agant; quasi verò humana fides, quamuis errori obnoxia, & probabili duntaxat nixa fundamento, abroganda sit, & antiqua historiarum monumenta voracibus flammis tradenda sint, quod solæ scriptoris, qui & falli, & fallere queat, autoritate nitantur.

Pithanoph. non erunt, opinor, qui velint, probabiles omnes sententias abrogandas esse; quis hoc dicat, qui homo sit rationis compos? Id vnum præsertim quantum memoria teneo, refutare conantur, eam tantummodò sententiam probabilem in doctrina morum admittendam esse, quæ cum veritate consentiat.

Antim. nulla igitur opinio falsa, probabilis censenda est; quid monstri? cum enim id, quòd probabile est, certum non sit, quis neget, tam falsum esse posse, quàm verum? probabilis igitur opinio falsæ opinioni minimè opponitur, cum falsa esse queat, sed improbabili; si ergo sententia probabilis in doctrina morum iure admittenda est, quidni etiam falsa quæ reuera probabilis sit, admittatur, cuius tamen falsitas ignoratur.

Pithanoph. Nugantur haud dubiè, nec facilè videas, quid sibi velint, qui omnem opinionem falsam, quamuis alioqui probabilis sit, à doctrina morum excludunt; vel enim omnem probabilem omnino reprobant, vel aliquam admittunt;

tunt; primum ſine ſtultitia dici nequit; ſi autem aliquam probabilem ipſi approbant; quænam porrò illa erit? Vera inquies, non falſa; Sed quonam pacto veram à falſa certò diſtinguas? elige vnam, quam voles, datur optio, ſed quæ tantùm probabilis ſit; illa haud dubiè falſa eſſe poteſt; nec enim de illius veritate certò conſtat; ſit falſa; cum falſa eſſe poſsit; falſam igitur opinionem admittis, quæ probabilis eſt: patet igitur omnem moralem opinionem certò ac verè probabilem admittendam eſſe, ſiue illam veram, ſiue falſam eſſe contingat: hæc, ni fallor, ita perſpicua ſunt, vt nemo, niſi perperam, negare auſit; negare tamen non poſſum, nonnulla fortè à recentioribus adſtrui vt probabilia, quæ fortè probabilia cenſenda non ſunt, de quibus paulò poſt te conſulam.

Antim. Rem acu tangis, Pithanophile; quidquid in doctrina morum, eſt verè probabile, prudentis hominis calculo donandum eſt; & quiſquis agit iuxta id, quod verè probabiliter ſentit, prudenter agere cenſetur; at rectè mones, nonnulla quibuſdam hominibus probabilia videri, quæ probabilia non ſunt; nempe aliud eſt, reuerà eſſe probabile, & nonnullis videri probabile; ſic multa vera eſſe videntur, quæ vera non ſunt; multa certa, quæ deinde dubia eſſe comperimus: quis neget, hominem tam multis erroribus obnoxium falli poſſe? In hoc igitur falli, quod ipſe aliquid probabile reputet, quod reipſa probabile non eſt; nonnulla igitur ſunt & videntur probabilia; nonnulla ſunt & videntur improba-

 bilia;

bilia; aliqua videntur probabilia, quæ tamen improbabilia sunt; alia demùm sunt probabilia, quæ à nonnullis improbabilia iudicantur; Vnde facilè concludas, primùm duntaxat ex his conscientiæ, vt vocant, suffragari; ità vt ille prudenter ac rectè agere censendus sit, qui ex opinione verè ac certò probabili, morali scilicet, agit; imprudenter autem & malè, qui vel ex verè probabili, quam improbabilem putat, vel ex improbabili, siue probabilis, siue improbabilis illi videatur, nisi eum inculpata, vel inuincibilis, vt vocant, ignorantia à peccato liberet.

Pithanoph. Hinc facilè deduxerim, recentiorem illum hallucinari, de quo mihi tecum nudius tertius multus sermo fuit, qui vult, hæreticorum errores ideò illis esse probabiles, quia probabiles esse ijs videntur.

Antim. Rectè profectò deducis; nullus enim error probabilis est; non negarim tamen, esse aliqua nondum ab Ecclesia definita, quorum certa veritas non constat, ac proinde doctorum disputationibus & controuersijs relinquantur; ita vt vtramque partem liberè amplecti, & sequi possimus; ab exemplis abstineo, quæ facilè tibi occurrent.

Pithanoph. Ita est; duo statim mihi venerunt in mentem; primum peto à celeberrima illa controuersia de auxilijs, cuius vtraque pars à suis autoribus probabiliter defenditur, donec Ecclesia litem decidat; alterum ab illa quorumdam opinione, de confessione per literas, quam Clemens VIII. confixit atque damnauit; nempe illam

illam ante Pontificium decretum, multi probabilem reputarunt; illa tamen sua probabilitate excidit, ex quo ab Ecclesia proscripta est: dandum est igitur, esse aliquas opiniones, quæ licèt probabiles aliquando fuerint, improbabiles tamen euadunt, idq; definientis Ecclesiæ iudicio.

Antim. Aliud exemplum expectabam à perfecta contritione petitum, quam ad sacramentum pœnitentiæ necessariam esse, ante concilium Tridentinum, probabiliter aliqui tenuerunt; hæc tamen opinio post concilium improbabilis, immo erronea restat, à quo definitum fuit, attritionem cum Sacramento ad purgandum animum sufficere: dicam ampliùs, esse aliquas opiniones, quæ citra Ecclesiæ iudicium, improbabiles euadunt, cum tamen ante probabiles essent; vt illa, qua nonnulli ex antiquioribus censuere, eum, qui mortalis noxæ labem contraxit, illico teneri ad expiandum exhomologesi peccatum admissum, quæ tamen improbabilis censenda est; item illa, qua nonnulli voluere, lethaliter eum delinquere, qui rem sacram fecerit, matutinis precibus nondum ritè persolutis; quis modò hanc ex probabilium albo non expungat? sensim igitur opiniones quædam obsolescunt; ita enim res discutitur, vt tandem nouis argumentis, quæ solui non possunt, præfatæ opiniones quasi obruantur; & quidquid probabilitatis affulserat penitus obscuretur.

Pithanoph. Haud dissimili fortè ratione, aliquæ sententiæ, quæ vix præteritis sæculis probabiles haberi poterant, multiplicis deinde luminis & ra-

tionum magni ponderis accessione, in probabilium classem & numerum tandem admissæ fuerunt; exempla non suggero, quæ passim occurrunt; quis enim neget doctrinam morum & fidei sensim sine sensu adolescere? sic multa temporis beneficio maturantur, & ingeniorum cote probata, ac multiplici doctorum examine discussa, ad optatum probabilitatis gradum perueniunt, quem præteritis temporibus obtinere non potuerunt.

Antim. Nihil vnquam verius dixisti; inde autem certa regula statuenda est, scilicet, opinionum probabilitatem ex præsentium temporum vsu censendam esse, idque in omni doctrinæ probabilis genere; ita vt illæ opiniones probabiles habendæ sint, quæ communi vsu & calculo donantur; vsu inquam præsentium temporum, quem sapientes non improbant, nec Ecclesia reprobat, sed fidelibus liberè concedit; nec enim præteritorum temporum ratio habenda est, si præsentium vsus ijsdem non suffragatur. Et verò, quis nescit, inter antiquiores nõ defuisse, qui aliquam opinionem in doctrina morum adstruxerint, quæ licet eo tempore probabilis esse videretur, sua tamen probabilitate deinceps excidit; aut si fortè improbabilis nonnullis visa est, nouo deinde lucis appulsu, probabilis euasit; standum igitur communi præsentium temporum vsu ab Ecclesia probato, siue is cum antiquo reuerà consentiat, siue ab eo in nonnullis diuersus sit.

Pithanophil. Id sanè facilè mihi persuaserim; vnde nonnullorum simplicitatem ridere soleo, qui so-

lam

lam duntaxat antiquitatem crepant, insignes temporis acti laudatores, quod tamen suis næuis non caruit, præsentis osores & contemptores, æqui, an verò iniqui, nihil est, quod dicam; quid enim amabò antiqui habuere in doctrina morum & fidei, quod modò desideretur? Vis autoritatem Ecclesiæ? eadém est, quæ olim fuit Ecclesiæ autoritas; Vis autoritatem Conciliorum? præter antiqua Concilia, Tridentinum recens habemus, quod longè plura definiuit & statuit, in doctrina morum & fidei, quàm reliqua simul omnia; quod enim spectat ad ritus Ecclesiasticos & disciplinam, nouis decretis & institutis parendum est: Vis Constitutiones Apostolicas & Pontificia iura? vt antiqua non spernimus, ita noua præferimus, quibus supremi legislatoris voluntas fidelibus innotescit; nemo enim catholicus neget, quin Rom. Pontifex antiqua decreta, quę ad disciplinam & ritus pertinent, abrogare, mutare, temperare possit; Vis sanctos Patres? quasi verò sana illorum doctrina nostris temporibus communis non sit: Vis Theologos, Scholasticos, morales, positiuos vt vocant? antiquis, recentiorum ea multitudo accessit, qui hoc genus doctrinæ non parum illustrant; haud ab re igitur ijs succenseas, qui huius duntaxat sæculi errores & fæces deplorant.

Antim. Rem istam sapientissimè distinguere videris, & ea quæ dicis, summoperè placent: antiquum vsum in doctrina morum & fidei, quem ab antiquis fideli traditione accepimus, etiamnum tenet Ecclesia, multis licèt definitionibus

& de-

& declarationibus auctum; quid quid enim aliquando Ecclesia, vel vt diuinæ fidei dogma, vel vt rectum atque honestum suis fidelibus proposuit, omnes Catholici etiamnum tenent: at si quid liberum cuique reliquit, vt vel hoc, vel illud sequatur in controuersijs Theologicis & moralibus, nemini sanè vitio vertitur, si alterutram partem ad libitum amplectatur. Quod demùm ad ritus & disciplinam attinet, posteriora decreta prioribus anteponenda sunt, propter rationem à te allatam. Itaque vt eò tandem, vnde digressa fuit, redeat oratio, modò aliqua opinio *in doctrina morum*, ac proinde opinio moralis verè probabilis sit, eam quiuis sequi liberè, & ad vsum reducere potest; dixi, modò verè ac certò probabilis sit; si enim verè probabilis non est, licèt fortè vni, vel alteri probabilis videatur, nemini reuerà autor sim, vt eam sequatur.

Pithanoph. Eò tandem res adducta est Antime, vt à te paulò fusiùs explananda esse videatur; dubius & anceps, ne quid dissimulem, circa istam probabilitatis doctrinam mihi animus fuit; nec leue illa negotium hactenus mihi facessit; est igitur, quod me multa edoceas de opinione probabili, quæ vt à nullo, qui ratione præditus sit, negari potest; ita suis nodis & difficultatibus non caret: si nodos solueris & difficultates, vt spero, superaueris, insigni beneficio me tibi obstringes.

Antim. Morem tibi geram; (quid enim humanitati tuæ recusarem?) non tam vt doceam, quàm

vt

vt familiari & mutua collocutione rem haud difficilem explanemus: & vt qua soleo, methodo vtar, ab ipsa rei definitione initium duco. *Opinio probabilis illa est, quæ ex rationabili motiuo procedit, citra certitudinem*; rationabile autem motiuum, vel fundamentum est, citra certitudinem, quod licèt intellectum non rapiat, & vi quadam obiectiua assensum extorqueat, ad assensum tamen prudentem mouet: prudens verò assensus est, quem si quis dederit, eum prudenter fecisse, sapientes homines iudicant.

Pithanoph. Hoc iam tenebam; nempe alius assensus certus est, hoc est, tam firmus, vt omnem omnino erroris formidinem excludat; & hic duplex; obscurus scilicet, qualis est diuinæ fidei actus, & euidens, qui ab obiecto euidenter proposito procedit; alius verò incertus, & hic duplex, nam vel ex rationabili, legitimò, debito, graui fundamento est, & hæc est opinio verè probabilis; vel ex leui, & est improbabilis.

Antim. Dicam ampliùs, aliam opinionem probabilem esse, de qua certò constat, quod sit probabilis; ita vt hæc modalis propositio sit vera, *certum est, illam opinionem esse probabilem*; hinc quod tale prædicatum subiecto insit, contingens est & probabile; quod verò probabile sit, reuerà inesse, id est, quod illa opinio sit probabilis, omnino certum est: addo tamen, aliam opinionem ita probabilem esse, vt probabilitas certa non sit, sed incerta, & probabilis; hinc modalis ista vera est, *probabile est, hanc opinionem esse probabilem*; hæc verò falsa, *certum est, hanc opinio-*

nem

nem esse probabilem: duplex igitur est propositionum probabilium genus; aliud certò probabilium, aliud probabiliter probabilium.

Pithanoph. Rem hanc, ni fallor, capio; nempe aliquæ propositiones ita sunt probabiles, vt nullum dubium esse queat, quin eæ tales sint; hinc plerique sapientes omnes pro verè probabilibus eas admittunt; aliæ verò ita sunt probabiles, vt multi tamen rationabiliter id negent; licèt alij multi rationabiliter illud adstruant; dubium igitur est, an verè probabiles sint, & hoc dubium plerique omnes sapientes agnoscunt: idem prorsus de alijs propositionum generibus statuendum est; sic aliqua ita certa est, vt nemo rationabiliter dubitare queat, quin ea certa sit; ita verò alia, vt de illius certitudine multi rationabiliter dubitent: sic aliquæ propositiones, de fide certò sunt, aliæ tantùm probabiliter; mirum igitur non est, aliquas certò esse probabiles; alias tantummodò probabiliter: hæc probè intelligo. Sed quæso te, quid rationabilis, legitimi, debiti, motiui, seu fundamenti nomine intelligis?

Antim. Rationabile fundamentum illud est, quod vel à ratione saltem probabili; vel ab ea autoritate ducitur, cui refragari quispiam iure non possit; illa autem ratio probabilis censetur, quæ intelligendi facultatem ad rationabilem, seu prudentem assensum, modò cætera adsint, sufficienter mouet; licèt enim eam non rapiat, quod euidenter propositis duntaxat competit, eius tamen momenti est, quod sufficiat, ad hoc vt

pru-

prudenter assentiatur: subnexui rationi autoritatem, grauem scilicet, & omni, vt aiunt, exceptione maiorem, quamuis alioqui humana, non diuina sit; ac proinde errori obnoxia, quam quis amplecti etiam in praxi, vt aiunt, prudenter possit.

Pithanoph. Cum ijs ergo sentis, Antime, qui ex sola autoritate grauis alicuius doctoris probabilitatem opinioni conciliant; ac proinde aliqua opinio probabilis est, quæ nulla quidem ratione, sed vna duntaxat autoritate nititur.

Antim. Nolim, hoc à me vnquam dictum esse, putes; quamuis enim aliquis, rudis scilicet atque ignarus, in rebus dubijs, probati cuiuspiam doctoris opinionem, nulla ratione fretus iure ac meritò sequi valeat; fac enim adesse Doctorem Angelicum, quem de casu dubio aliquis consulat, an negabis illius responso interrogantem stare posse? non tamen propterea dixi, opinionem probabilem sola autoritate constare; nunquam enim Doctor grauissimus temerè loqui censendus est; ita opinatur, quia tali ratione ducitur, quæ probabilis illi esse videatur; sola igitur autoritas non est: & verò, si quispiam sine ratione aliquid obtrudat, in rebus dubijs & controuersis, quæ ad diuinam fidem non pertinent; illud sanè probabile à viro docto minimè censendum est; quamuis rudis & ignarus, vt probabile amplecti possit.

Pithanoph. Autoritas igitur probabilem opinionem non facit, sed ratio, cui sanè doctrinæ multi doctores refragantur; cum fides humana, quæ

opinio

opinio quædam est, solo historicorum testimonio nitatur.

Antim. Solo dicentis testimonio humana fides, prudens scilicet,& doctorum hominum, minimè nititur, sed eius veracitate, quæ aliunde ijs probabiliter perspecta est; hinc qui citò credit, leuis est corde, imprudens scilicet; hinc multa sunt priùs examinanda, ex quibus motiua credibilitatis, vt vocant; eliciantur; nunquam igitur rationes desunt ad prudentem humanæ fidei assensum; dixi doctorum hominum, nam rudes & ij, qui rationis vsu parum valent, nullo præuio rationum examine, sola dicentis autoritate ducuntur; dico igitur, vt ad propositum redeam, inutilem & Chimæricam esse quæstionem, cum graues autores nullam vnquam opinionem adstruant, quam aliqua ratione non probent, nulla igitur sine ratione autoritas.

Pithanoph. Frustra igitur autoritas est; frustra ad opiniones confirmandas autores congeruntur; quod tamen recentioribus præsertim scriptoribus satis solenne est, qui totas paginas citationibus implent.

Antim. Ne quæso frustra id fieri dicas nempe tot grauium doctorum suffragia euincunt, rationem illam, qua opinio quæpiam fulcitur, probabilem esse; sufficientem scilicet, quæ viros prudentes ad prudentem assensum moueat; id enim prudenter fieri censetur, quod multi prudentes faciunt; & verò prudenter existimandum est, multos viros doctos prudenter de re aliqua dubia sentire, qui reipsa maturè ac ex professo discussa,

cussa, in aliquo sensu conueniunt: vnde reuerà colligitur, rationem illam, qua ducuntur, probabilem esse; hinc opinor vides, quanti autoritas facienda sit: accedit, quod multi autores, qui alicui opinioni suffragantur, rationes, saltem vt plurimùm, multiplicant; multæ autem rationes plùs mouent, quàm vna, vt perspicuum est.

Pithanoph. Rem capio & vno verbo expedio: Doctoris grauis autoritas ratione, vt ipsi videtur, probabili freta, probabilem opinionem facit.

Antim. non ita rem expedis, vt putas; si enim reliqui omnes refragentur, re scilicet ex professo ac sedulò discussa, vel inde firmum argumentum duco, rationem illam probabilem non esse: id est ad prudentem assensum non sufficere; alioquin prudentes ac periti homines iudicarent, sufficere, etiamsi contrariæ parti adhærerent; nempe satis est, vt iudicent, talem esse, quæ ad id sufficiat; quantumuis ab ea moueri se non sinant, si ergo rationem illam probabilem censeant, illorum calculo & autoritate gaudere censetur at si præter vnum, reliqui reputent improbabilem, vt hi prudenter sentire censendi sunt, sanè imprudenter feceris, si tu ipse illi adhæreas; prudentia enim multorum, peritorum, scilicet, & prudentum, non vnius iudicio censenda est.

Pithanoph. Ex his, ni fallor, rectè deduco, nullam esse opinionem probabilem, quam multi non teneant, aut saltem probabilem reputent, multos autem illos, non ex populari turba accersis, sed ex prudentum & doctorum hominum classe;

Sed quæro ex te, vtrùm eos tantùm intelligas, qui doctrinæ suæ monumenta typis mandarunt.

Antim. Equidem, quisquis lucubrationes suas in publicam lucem edidit, publicæ omnium censuræ & examini eas subiecit; si ergo doctrina ab eo publicata à multis probatur, rerum scilicet, quas ipse tractat peritis, & materiam, seu controuersiam illam, qua de agitur, maturè discussit, nullum est dubium, quin eius autoritas, cæteris paribus, maioris ponderis sit, quàm alterius, qui nunquam res suas publico iudicio credidit: dixi, *cæteris paribus*, cum is aliquando, qui sua in lucem edidit, tam leuis armaturæ sit, alius verò, qui suppressit, tantæ prudentiæ, literaturæ, pietatis, vt facilè illum autoritatis pondere superet. Multa autem in eo, cuius in controuersijs moralibus, inter doctos, iudicio standum sit, desidero 1. vt materiam illam diligenter discusserit, idque ex professo; siue libros de illa scripserit & publicarit; siue illam in scholis publicè & cum laude docuerit ac propugnarit; siue priuato studio sedulò ad eam animum applicuerit, nihilque omiserit, quod ad prudentem ac diligentem rei discussionem, necessarium esse videretur consultis etiam viris doctis & aliorum libris diligenter euolutis. 2. pietatem in eodem esse velim, cum sæpe accidat, vt intellectus voluntatis propensioni & affectuum ponderi succumbat: quanti enim illius iudicium in moralibus facias, vt actiones tuas ad rectam rationem, honestatem, christianos mores componas, qui suos tam incompositos habet? quid responsi ab

auaro

auaro expectes, quem de vsura & eleemosyna consulas? à carnali, de castitate; ab epulone voraci, de ieiunio, ab amantissimo sui commodi, de pœnitentia? quid amabò responsi ab huiusmodi hominibus expectes? qui vel ad extremum rigorem sua responsa component, vt vel hoc suæ scelera inuolucro tegant, sic fures, vt plurimùm, aduersùs fures declamant; vel exemplo suo, petita à suis moribus regula, humanis cupiditatibus plus æquo indulgebunt. 3. denique prudentiam in morali Theologo desidero; illa autem experientia & vsu nititur: dicere profectò ausim, si hæc pars deficiat, cætera omnia frustra esse; nempe actiones humanæ, quæ cordis nostri penetralibus adytis & inaccesso mentis sacrario procedunt, ijs duntaxat notæ sunt, quibus illas aperimus; nec enim agitur de generalibus illis pronunciatis, quæ ad mores pertinent, & quæ prudentia supponit, sed de singularibus casibus & euentibus, circa quos prudentia versatur, & dictat, quid agendum, vel non agendum sit, hìc & nunc, in his præcisè, non in alijs circumstantijs; quod sanè multam rerum experientiam postulat.

Pisbanoph. Hinc profectò est, quod rideam aliquorum hominum agendi modum, qui cum nulla rerum moralium experientia valeant, controuersias morales expeditè soluunt, quasi ex tripode pronunciant, alios autores, eorumque sententias ipso vsu probatas temerè damnant; nesciunt profectò, quàm varius sit actionum humanarum vultus quàm variæ circumstantiæ; quàm

varij cordis mæandri; quàm multa actionis malitiam, vel augeant, vel imminuant; quàm multa scenam interioris animi, &, vt vocant, conscientiæ mutent; quid bona aut mala fides, intentio, ignorantia, error, scrupuli, habitus, aliaque id genus præstent. Itaque, vt paucis contraham, illum, qui de controuersijs moralibus rectè iudicet, vis esse literatum, pium, prudentem: prudentia rerum moralium vsum & multam experientiam postulat, pietas vitam christianis moribus institutam, ac proinde prauos animi affectus, auaritiæ, inuidiæ & factionis excludit; sed quid tandem literatura? quid hac de re sentias, rescire opto.

Antim. Dicam liberè, quod sentio, nec enim is sum, qui dissimulem. Is qui responsa moralia reddit, multa scire debet: 1. eam Theologiæ Scholasticæ partem probè calleat, oportet, quæ est de actionibus humanis, de virtutibus, & peccatis, de Sacramentis in genere, & in specie, de legibus & censuris. 2. ea teneat philosophiæ naturalis capita, quæ sunt de homine, de potentijs, de appetitu, de motibus & passionibus. 3. moralem philosophiam apprimè sciat. 4. in sacris canonibus, eruditione & historia sacra, œcumenicis concilijs, præsertim Tridentino versatus sit. 5. non sit peregrinus in iure Pontificio antiquo & nouo, nec in sanctis Patribus. 6. denique Theologiæ moralis peritissimus sit, & principum saltem autorum, qui de illa scripserunt: & verò cum eius responsa ea esse debeant, quibus consulentes prudenter stare possint, si quid ex ijs,

quæ

quæ præſcripſimus ignoret, inde facilè error irrepere poteſt.

Pithanoph. Eſt ſanè, quod rideam recentiorum quorundam imprudentiam, qui reſponſa moralia, & huiuſmodi controuerſiarum analyſim ad forum, ſeu colum mulierculærum referenda eſſe arbitrantur, & moralem Theologum, vulgò Caſuiſtam, miſellum & contemnendum animal eſſe putant: eum tamen ijs partibus & diſciplinis inſtructum eſſe vis, quæ doctiſſimum hominem conſtituant? Caſuiſtam dico, cuius reſponſis, in controuerſijs moralibus, prudenter ſtandum ſit, etiam inter doctos, non verò ſimplicem ac merum confeſſarium, qui priuatim pœnitentes ſibi ſubditos, regere, docere ac dirigere poteſt, licèt tot partibus, inſtructus non ſit. Sed pergo, rationem probabilem eam eſſe dicis, quæ intelligendi quidem facultati aſſenſum, vi quadam obiectiua, vt aiunt, non extorquet, ſufficit tamen, vt eandem ad prudentem aſſenſum moueat. Sed non modica mihi difficultas occurrit; ſi enim illa opinio, cui ratio probabilis ſuffragatur, ſenſui communi, vel diuinæ fidei, vel traditioni, vel ſanctis Patribus vel torrenti Doctorum repugnet, aut certè ſi ea, quæ contra illam opponuntur, ſolui non poſſunt; an putas, tunc prudentem aſſenſum fore?

Antim. Minimè gentium; hinc ſupra hæc tria verba prudens inſerui, *modò cætera adſint*; nulla enim ratio probabilis eſt, aut ad prudentem aſſenſum mouet, ſi ea, quæ recenſuiſti fortè intercedant, immò vel vnum ex ijs: quis enim ama-

bò prudenter ijs assentiatur, quæ vel sensui communi & lumini naturali repugnant, vel ijs, quæ supra enumerasti, siue coniunctim, siue seorsim; vel ijs laborant difficultatibus, quæ superari, vel expediri non possunt? illud igitur est legitimum & rationabile fundamentum ad probabilem opinionem constituendam, quod, & quæ recensuisti, excludit incommoda, & rationem probabilem includit, cum aliqua autoritate coniunctam, si res qua de agitur à Doctoribus discussa est; si enim noua est, & nunquam hactenus in examen vocata, modò ratio probabilis suffragetur, nullumque ex supradictis absurdis, vel incommodis obstet, opinionem verè probabilem facit; nempe ad prudentem assensum sufficienter mouet.

Pithanoph. Sed ne hoc excidat, scire à te velim, quos autores præferendos esse censeas; an nouos antiquis, an verò antiquos nouis? nec enim doctores in hoc generatim conueniunt.

Antim. De hoc argumento multa multi: antiquorum autoritatem, Theologorum scilicet, tum Scholasticorum, tum moralium magni reuerà facio, in ijs præsertim opinionibus, quas posteri vt exoletas non reiecerunt; omnium tamen autoritas eiusdem ponderis non est: Doctor Angelicus reliquos omnes longo interuallo post se relinquit; nec vllum est mihi dubium, quin eius autoritas maximi momenti sit, ad conciliandam opinionibus moralibus probabilitatem: non negarim tamen, nonnullos ex antiquioribus esse, quorum opiniones à posteris minùs probatæ

sunt,

ſunt, quod ſcilicet leuioribus fundamentis niterentur: vt enim liberè dicam, quod ſentio, ſolum antiquitatis nomen, ſi & rationis momenta, & poſterorum approbatio deſiderentur, ad inducendam opinionem probabilem non ſufficit; errores enim & aniles fabulæ iure antiquitatis etiã gaudent: Quod attinet ad recentiores (:hoc nomine illos, qui à centum circiter annis ſcripſerunt, complectimur:) æqualis reuerà omnium autoritas non eſt; multa ſunt in autore aliquo conſideranda; pietas ſcilicet, ingenium, doctrina, peritia, vſus, ſtudium, prudentia, lucubrationes, iudicium, &c. & tandem ad Prudentum forum hæc cauſa reducitur: Si enim aliquis autor nulla ratione fretus, aliquam opinionem publicet, cui ſtatim reliqui omnes refragentur, quis amabò cenſeat, probabilem eſſe? ſi aliqui accedant, ſed leuioris armaturæ, reliquis omnibus doctoribus refragantibus, nec inde probabilis euadet quia ratio leuis eſſe ſupponitur, & autoritas minoris momenti; ſi verò doctor aliquis omni exceptione maior, grauiſſima ratione fretus, aliquam opinionem proponat, cui licèt plures diſſentiant, quàm aſſentiantur, modò rem illam ex profeſſo diſcuſſerit, nec ſit illa opinio contra vſum Eccleſiæ, aut communem ſenſum fidelium, ſeu lumen naturale, nec inſolubili aliqua ratione oppugnetur, nec demum quidpiam abſurdi ex illa ſequatur, non video ſanè, cur probabilis dici non poſſit.

Pithanoph. Vitanda hoc loco ambiguitas, cum fieri poſſit, vt pauci opinionem illam ſequantur,

multi tamen probabilem reputent: quod reuerà si fiat, non video, cur probabilis censenda non sit, igitur illud præsertim doctorum iudicium ponderandum est, non quo alicui opinioni assentiantur, sed quo illam probabilem reputant.

Antim. Rectè, hoc ipsum subnectere parabam, sed præuertisti, at si pars probabilem, pars improbabilem reputet, quid inde censeres?

Pithanoph. Censerem haud dubiè probabilem; nam astruenti parti prudenter accedere possum, vt & neganti.

Antim. At censebis ne certò probabilem? Vix enim mihi persuadeam, te certum esse, omnisque dubitationis & formidinis expertem.

Pithanoph. Fieri non potest, vt certum putem opinionem illam probabilem esse, quam multi, ijque graues autores improbabilem esse contendunt; certum igitur non est, sed dubium, probabile tamen, probabilem esse; igitur probabiliter duntaxat probabilis est.

Antim. Sed num etiam probabiliter improbabilis, si autorum pars, grauium scilicet, improbabilem censeat?

Pithanoph. Ita est omnino; hinc fieri potest, vt aliquando probabilius sit, probabilem esse, quàm improbabilem, & vicissim; si enim plures & grauiores doctores probabilem iudicent, haud dubiè probabilius est, esse probabilem, quàm improbabilem; & vicissim, vt dixi.

Antim. Optimè sanè, sed caue, autores numero censeas, qui potiùs doctrina, ingenio, autoritate censendi sunt; nempe vnius doctoris grauissimi au-

mi autoritas longè maioris momenti est, quàm multorum, vt dixi, leuioris literaturæ, & periciæ: hinc non mediocris prudentiæ res est iustam comparationem instituere: Homines, vt nummi fortè censendi sunt; aurei argenteis, & hi æreis præferuntur; immò aurei auro defæcatiore, & maioris ponderis alijs præstant: inter graues doctores ille præferendus est qui præter scientiam, vsum rerum moralium sibi comparauit; hinc prudenter cuncta ponderanda sunt, æstimanda, comparanda, doctrina; ingenium, vsus, experientia, prudentia, iudicium, aliaque id genus, ac præsertim nonnullorum indoles ad res morales explicandas à natura quasi comparata, quæ vt Doctorem Angelicum omittam, in Caietano, Vasquez, alijsque mirabilis est. Sed non est, quod censum doctorum qui de re morali, rectè scripserunt, instituam: habes summas S. Raymundi, S. Antonini, Astensem, Pisanam, Pacificam, Armillam, Rosellam, Tabienam; item Angeli, Syluestri, Caietani, Nauarri: duo primi sanctitate, antiquitate, doctrina conspicui, tres vltimi rerum moralium peritia illustres: adde sis ex recentioribus, vtramque Sotum, Bagnes, Victoriam, Toletum, Vasquez, Suarez, Lessium, Sanchez, Delugo, Basilium, Pontium facilè principes; accedunt innumeri ferè alij, quorum census non dialogum sed nomenclatorem postularet.

Pithanoph. quid si grauis autor sine ratione aliquid dicat, an id satis erit ad constituendam opinionem probabilem?

Antim. nullo modo; nec enim vir doctus prudentem assensum præbeat, si nulla ratione ducatur: hinc si aliquis doctor grauior, & doctior quampiam opinionem proposuerit, sed leui nixam ratione; alius verò minùs grauis & doctus secus adstruat, firmiore ratione fretus; fieri potest, vt par, immò maior huius autoritas sit: est ergo, quod à viro prudente omnia ponderentur, & varia vtrimque momenta comparentur; nempe ad forum prudentum hæc causa, vt dixi, omnino reducitur.

Pithanoph. rem probè capio, quæ ita se habet: doctoris vnius autoritas ea ratione firmata, cui reliqui omnes, qui rem etiam ex professo discusserunt, apertè contradicunt, probabilem opinionem non facit: si aliquot alij accedant, rationibus non contemnendis instructi; refragante tamen maiore, ac meliore parte, & firmioribus argumentis contra prædictam opinionem militantibus, inde quidem probabile fit, illam esse vtcumque probabilem, licèt probabilius sit, esse improbabilem: si autores vtrimque pares, & rationes æqualis momenti vtrimque militent, scilicet circa probabilitatem prędictæ opinionis, æquè probabile est, esse probabilem, ac improbabilem: Si maior, ac melior doctorum pars, & maiora rationum momenta probabilitati, quàm improbabilitati suffragentur, licèt improbabilitati sui etiam graues autores, & non contemnenda rationum capita non desint, tunc probabilius est, esse probabilem, quàm improbabilem; si demùm omnes ferè probabilem esse

cen-

censeant, fortissimis rationibus acti, licèt alioquin pauci quidam minoris notæ refragentur,& leuibus ducti coniecturis improbabilem esse censeant, tunc certum est, esse probabilem,nec nisi temerè ac imprudenter hoc quisquam neget. Hinc vnus autor,modò grauis,prudens, doctus & pius sit, & rem ex professo discusserit, nec temerè quidquam, sed probabili ratione fretus ad struat, opinionem probabilem facit; idque probabiliter, si aliquot ex grauioribus probabilem esse negent; certò verò, si omnes ferè probabilem esse contendant. Hinc si res eo loco sit, vt prudenter dubitari possit de probabilitate,& improbabilitate alicuius opinionis, prudenter inquam, secundùm rectam prudentum, & sapientum existimationem, vt probabile est, probabilem simul, & improbabilem esse, ita vna pars altera probabilior esse potest.

Antim. non poteras meliùs mentem meam assequi; res ista ad forum prudentiæ pertinet, nec mirum; dictat enim prudentia, quid prudenter agendum, aut fugiendum sit; vbi autem quis prudenter agit, bene agit; si quis igitur ex tali opinione prudenter agat, bene agit, eaque opinione licitè vtitur, idest, illam ad praxim, & vsũ redigit; ex illa autem morali opinione prudenter agit, quisquis certus est, esse probabilem; & hoc, meo iudicio, nemo erit, qui neget; si enim certum est, esse probabilem, certum est,eandem tutam esse, idest vsum illius tutum, & licitam praxim.

Pi.

Pithanoph. Si quis hoc pertinaciter negaret, esset ne vnde ipse conuinci posset?

Antim. esset haud dubiè, si enim certum est, esse probabilem, certum est eo fundamento niti, quod sufficiens sit, ad prudentem assensum præbendum; si autem alicui morali opinioni prudenter adhærere, vel assentiri possum, idest, eandem reputare veram, & vt veram sequi atque amplecti, ea certè prudenter vti possum; quidquid enim prudenter existimo, licitum esse, possum licitè facere: cum intellectus voluntati præluceat; si ergo certus sum, me prudenter agere, cum hanc, vel illam opinionem moralem veram reputo, id est verum reputo, hoc, vel illud licitum esse, certus sum etiam, me prudenter agere, cùm illam ad praxim reduco.

Pithanoph. nondum eò nostra dissertatio processit; nempe antequam mente complectar huius consequentiæ vim, *certum est, hanc opinionem moralem esse probabilem; igitur certum est, esse tutam;* præmittendum est, ni fallor, quid sit opinio tuta: item huius; *possum prudenter assentiri huic opinioni*, idest illam veram reputare, *igitur possum illam prudenter ad vsum & praxim reducere*, idest illa vti, eamque eligere. Supponendum etiam quid sit assensus, itemque vsus & electio; nempe hucusque definitionem duntaxat opinionis probabilis præmisisti, eamque esse dixisti, quæ debito fundamento nititur, ad prudentem assensum sufficienti: exposuisti præterea, duo singularia capita, quibus hoc fundamentum com-

pre-

prehenditur, quæ sunt ratio, & autoritas; de autoritate abundè dictum; itemque de ratione, si tamen eos fontes indicaueris, ex quibus ratio eruitur; denique rectè distinxisti propositionem categoricam, ac de inesse, vt vocant à modali v. g. hanc, *triplex contractus*, vt vulgò vocant, *non est vsurarius*, quæ est categorica, & *de inesse*, ab hac, *certum est, illam opinionem, vel propositionem esse probabilem*; quæ est modalis; nempe quod ille contractus non sit vsurarius, probabiliter teneo, non certò; quod autem hoc sit probabile, non probabiliter modò, verùm etiam certò scio. Vellem igitur, antequam ad prædictas consequentias descenderes, vt quædam alia præmitteres, quæ non parum conducunt, ad earum vim demonstrandam; & primò quidem indica fontes, ex quibus rationes probabiles eruuntur.

Antim. habes locos, tum à philosophis, tum à Rhetoribus descriptos, tu consule, & vt rem breuiter perstringam; in materia morali, nonnulla consulenda sunt; v. g. lex, eiusdem explicatio, vel declaratio, consuetudo, quæ ad legem reducitur, exempla piorum, & doctorum hominum, vsus, possessio, necessitas, effectus, absurda, quæ ex opposito sequerentur, animorum quies, sedandis scrupulis aptum remedium, communis sensus, rei natura, finis, proprietas, &c.

Pithanoph. adde glossam legis & doctorum explicationes, vel commentationes; item scholarum morem, & vsum apud catholicos; item definitionem rei, & eiusdem causas, aliaque id genus

quæ

quæ ſanè omittere poteras, hæc mihi quæſtio incauto excidit, cum res vulgaris ſit, & omnibus nota: iam meliùs & magis appoſitè interrogo de varijs propoſitionum generibus, ſeu claſſibus, quarum ſupra, ni fallor, obiter meminiſti.

Antim. Quidni morem tibi geram? præſertim cum huic noſtræ diſſertationi non parum inde lucis affulgeat; ſit ergo 1. illa propoſitio, quàm certam eſſe, certò conſtat; ſit 2. illa, quam certam eſſe, probabile eſt. 3. illa, quam probabilem eſſe, certum eſt; 4. illa quam probabile eſt, probabilem eſſe; 5, illa, quam improbabilem eſſe certum eſt: omitto illam, quam improbabilem eſſe, probabile eſt; quia ſcilicet ad quartam claſſem reducitur; nempe vt eſt probabile, eſſe probabilem, ita eſt probabile, eſſe improbabilé, alioqui certum eſſet, probabilem eſse; quinque igitur claſſibus totam, vt vides, diuiſionem complector.

Pithanoph. immò ni fallor paucioribus; nam illa propoſitio, quam certò, vis probabilem eſse, eſt probabiliter certa.

Antim. minimè verò: nam de illa, quam certum eſt, eſse probabilem, nego, quod certa ſit; de illa autem, quæ probabiliter certa eſt, aſsero, certam eſse, ſed idem ſimul negare & aſserere non poſsum, igitur non eſt eadem vtriuſque claſſis: præterea idem conſtat ex oppoſitis; nam vt certò, certę opponitur certò improbabilis, ita probabiliter certæ opponitur probabiliter improbabilis illa autem quæ certò probabili opponitur, id eſt, quæ oppoſitum adſtruit non eſt pro-

probabiliter improbabilis, sed certò probabilis; nempe vtramque autores probabilem censent, licèt fortè altera probabilior sit; quàm enim multæ sunt huiusmodi opiniones, quas vtrimque probabiles esse, omnes censent.

Pithanoph. Vnum est, quod mihi aliquam dubitationem inijcit, Antime: quomodò scilicet fieri possit, vt aliqua propositio sit certò probabilis, quod enim certò probabile est, semper probabile est; at nemo nescit, propositionem aliquam probabilem, improbabilem fieri posse; igitur nulla probabilis certò probabilis est.

Antim. Quod propositio ptobabilis dicatur, est prædicatum omnino contingens; quod scilicet abesse, vel adesse potest, quodque ex meris propositioni annexis deriuatur, scilicet ex fundamento legitimo, ac debito; hoc autem, præter rationes probabiles, suffragantes autores, & obiectorum solutionem, aliaque id genus, quibus constituitur, de quibus supra abundè dictũ est, supponit, nullam esse Ecclesiæ definitionem, qua contrarium definiatur, igitur quamdiu fundamentum illud legitimum manet, & certò constat, tamdiu probabilis est; dixi, *certò constat*, quia si reuerà nulla sit declaratio Ecclesiæ, qua vt dixi, contrarium definiatur, & sint rationes probabiles, soluantur obiecta, omnes ferè autores alicuius nominis in prædicta probabilitate adstruenda consentiant; ex his fundamentum illud certò constat; at si certò constat, fundamentum esse legitimum, certò etiam constat propositionem illam probabilem esse: sic certũ

est;

eſt, illum, qui habet literas patentes à rege eaſque non reuocatas, quibus iudex conſtituitur, habere iuriſdictionem & poteſtatem iudicandi; at ſi reuocentur literæ, tunc ceſſat fundamentum illud prædictæ poteſtatis; nec in hoc, meo iudicio, eſt vlla difficultas; nam certitudo probabilitatis ſupponit legitimum fundamentum, & hoc illa omnia, quæ ſupra deſcripſi; hæc autem, vel ipſo ſenſu certò conſtant; nec enim aliter percipimus, aut ſcimus nullam eſſe declarationem Eccleſiæ contrariam, ſuffragari autores, & rationes, ſolui ſufficienter obiecta; nempe hæc ad forum prudentum pertinent, cuius fori decreta, ſenſu ipſo nobis innoteſcunt.

Pithanoph. Sed quam amabò certitudinem intelligis? an metaphyſicam, ſeu geometricam, vt vocant, qua maior excogitari nequit? an Phyſicam, quam ex ſenſu rectè admoto, & minimè vitiato ducimus? an moralem, quæ licet phyſicè loquendo, fallere poſſit, nunquam tamen accidit, vt fallat? v. g. omnes hiſtorici teſtantur, Iulium Cæſarem victoriam de Pompeio reportaſſe; ſi phyſicè illorum fidem conſideremus, haud dubiè fallere poſſunt, cum ſint errori obnoxij, nunquam tamen accidit, vt omnes fallant.

Antim. Sufficit mihi, phyſicè, aut etiam moraliter certam eſſe probabilitatem, cum hæc ſufficienter formidinem excludat; nempe illa propoſitio certa eſt, ſcilicèt obiectiuè, quæ ſi rectè percipiatur, ad firmum aſſenſum mouet, quo firmiter intellectus obiecto propoſito aſſentitur; firmiter autem aſſentiri, eſt ſine formidine aſſentiri: Dixi

obiectiuè certa, vt scilicet prædictà firmitas assensus á veritate obiecti, non à voluntatis pertinacia deriuetur; quis enim nescit, multos suis erroribus pertinaciter & firmiter adhęrere; nō quod obiectum sufficiens sit ad firmum assensum extorquendum, sed quod pertinaci voluntatis efficacia incertam obiecti naturam suppleant.

Pithanoph. Inde rectè colligerem, vnum alio certius esse posse.

Antim. De diuerso genere certitudinis, nemo inficiabitur; sic Metaphysica certitudo reliquis duabus longo præstat interuallo; item physica morali; an verò sub eodem genere vna propositio sit certior alia v. g. moralis morali, quæstio merè logica est, ad præsens institutum minimè pertinens, pro quo sufficit, vt tale sit obiectum, quod omnem formidinem arceat ab assensu, siue hic firmior, siue minùs firmus sit, modò saltem sit ea firmitas, ab obiecto, non à pertinacia petita, quæ omnem formidinem & dubium moraliter excludat; dubium tamen non inducit, quod vna propositio alia probabilior sit; illa enim probabilior est, quæ probabiliore & meliore fundamento nititur, aptiore scilicet, quod intellectum ad prudentem assensum moueat; siue illa maior energia à rationum momentis, siue ab autoritatis pondere deriuetur.

Pithanoph. Quonam pacto obiectum probabile moueat intellectum, aliqui non capiunt; nec etiam qui fieri possit, vt intellectus alteri æquè probabilium adhæreat.

Antim. Quid in his difficile sit, non video; nam vt in-

intellectus ab obiecto euidenter proposito rapitur & determinatur ad assensum, ita ab alio obscuro & probabili non rapitur, nec determinatur nec seipsum determinare potest, sed à voluntate determinatur, cuius scilicet imperio subiacet quocunque tandem motiuo, vel sine voluntas agatur; determinatur inquam ad præbendum assensum alteri parti probabilium, etiam minus probabili, vt patet, pro quo incentiua non desunt, quibus voluntas ad hanc, vel illam electionem moueatur, immò voluntas, vna relicta, cui priùs assensum ab intellectu præberi iusserat, alteram eligit, eique iubet intellectum assentiri; licèt enim simul vtrique assentiri non possit intellectus, ne propositionibus contradictorijs veritatem simul adstruat, seorsim tamen id fieri potest. item potest voluntas alterutram eligere, ad vsum & praxim, vt dixi; in his, meo iudicio, nulla est difficultas.

Pithanoph. Electionis nomine, nihil aliud opinor, intelligis, nisi vsum & praxim alicuius opinionis; vt autem hic vsus licitus sit, atque honestus, illam opinionem probabilem saltem esse, oportet.

Antim. Hæc probè distinguenda sunt, ne quid anceps remaneat. Duo sunt opinionum moralium genera; primùm earum est, quibus negatur, aliquid fieri, aut poni posse sine peccato; talis opinio eorum est, qui negant v. g. pactum trium contractuum, vt vocant, licitum esse, quod asserunt esse vsurarium; alij contra sentiunt, vsurarium non esse, & minimè illicitum; alterum earum est, quibus asseritur, aliquid omitti non posse

posse sine peccato; sic aliqui tenent, in confessione circumstantias aggrauantes, vt vocant, licitè omitti non posse, licèt alij secus sentiant; sic olim nōnulli senserunt, ad Sacramentum pænitentiæ, attritionem non sufficere, sed contritionem necessariam esse. His positis, in primo genere, negantem illam opinionem, quamuis illa minùs probabilis sit, ad vsum reducere possum; idest possum illa vti, illam eligere & sequi licitè in praxi; etiamsi non modò minùs probabilis, sed omnino improbabilis sit: v, g. licèt sit longè probabilius, pactum illud trium contractuum esse legitimum, ac minimè vsurarium, possum tamen opinionem oppositam eligere, id est abstinere ab illo contractu; nec enim abstinere, malum est; item licèt non sit probabilis illorum opinio, qui negant, ad defensionem propriæ vitæ, vim vi licitè repelli posse, etiam cum moderamine inculpatæ tutelæ, possum tamen licitè illam sequi; cum abstinere per se malum non sit; igitur in hoc genere possum negantem opinionem licitè sequi, licèt sit minùs probabilis, vel omnino improbabilis: in altero genere, adstruentem, vel assertiuam opinionem possum licitè sequi, quamuis illa sit minùs probabilis v. g. minùs probabile est, quempiam teneri, statim confiteri, vbi primùm lethalem noxam admisit; quis autem neget, eum statim licitè confiteri; parimodo improbabile est, attritionem cum Sacramento non sufficere, quis neget, licitè ab aliquo etiam contritionem adhiberi: in hoc igitur genere, opinionem assertiuam eligere licet, quamuis alio,

qui ſit minùs probabilis, vel etiam improbabi-lis; aſſertiuam tamen in primo genere; & negatiuam in altero, licitè ſequi non licet, niſi certum ſit, eſſe probabilem ſic nec prædictum contractum licitè inire poſſum, nec confeſſionem poſt admiſſam lethalem noxam, aliquantulum differre, niſi certum ſit, probabilem eſſe illam opinionem, quæ contractum illum ab omni vſuræ labe vendicat; item illam, quæ negat, teneri lapſum hominem ſacra illico exhomologeſi, admiſſa crimina eluere.

Pithanoph. Iam intelligo, quam malè rem iſtam nonnulli tradiderint, qui tutiorem opinionem cum probabiliore confundunt; cum aliquando illa tutior ſit, quæ eſt minùs probabilis, immo, improbabilis, v.g. tutius eſt, confeſſionis remedium ſtatim adhibere, quamuis illa opinio S. ni fallor Bonauenturæ, minùs probabilis ſit; item tutius eſt, contritionem accerſere, licèt improbabile, immo erroneum dictu ſit, poſt Trident. eam neceſſario requiri; ſic tutius eſt, omittere propriam defenſionem ad ſeruandam vitam, licèt improbabile ſit, hominem ad hoc teneri.

Antim. Rectè; neſciò tamen, an probè intelligas, quid ſit opinio tuta, & vtrùm vna tuta tutior altera eſſe queat.

Pithanoph. Tuta opinio illa eſt, cuius vſus, vel electio, vt vocas, omnem culpam excludit.

Antim. Primo intuitu ita eſſe videtur; aliqua tamen opinio tuta non eſt, licèt peccatum excludat: Sit enim error aliquis, quo quis, per inculpatam ignorantiam, teneatur, eumque ad vſum

&

& praxim deducat: v. g. credit aliquis, peccatum lethale vltro & ſponte omitti poſse in confeſſione, idque omittit per errorem, ſcilicet inuincibilem; reuerà non peccat: nemo enim Catholicus dicat, ignorantiam inuincibilem culpæ non eximere igitur illa opinio erronea, vt vides, peccatum excludit, licèt tuta dici non poſſit.

Pithanoph. excludit peccatum formale, vt vocant, non materiale; ita vt actio illa, quæ ſecluſa ignorantia peccatum eſset, peccato & culpæ non vertatur: igitur illa opinio tuta eſset, formaliter ſcilicet, in hoc caſu, non tamen materialiter.

Antim. Tam crudè loqui profectò nolim, vt opinionem erroneam tutam eſse dicam; nec enim per ſe peccatum excludit, ſed ipſa ignorantia inuincibilis; qua fit, vt culpæ non vertatur, quod reuerà in ſe peccatum eſt: Illa igitur opinio verè tuta eſt, quæ ſecluſa etiam ignorantia, peccatum excludit; nec enim opinio verè probabilis erronea dici poteſt: vnde opinio illa tuta eſt, quæ ſine peccato, ſecluſo etiam errore, ad praxim & vſum reducitur, hinc, & formaliter & materialiter tuta eſt; formaliter tuta dicitur, quæ peccatum formale excludit, materialiter verò tuta, etiam materiale; nunquam autem eſt formaliter tuta, non verò materialiter, niſi quando aliquid licitum per ignorantiam inuincibilem creditur & admittitur, quod tamen ſecluſa ignorantia, illicitum eſt; igitur nunquam eſt tuta formaliter, non materialiter, niſi vbi error inuincibilis interuenit; ſed opinio verè probabilis, error dici non poteſt, vt patet ex terminis; hic

enim fundamento legitimo ac debito caret, quo tamen illa nititur; igitur si opinio probabilis est formaliter tuta, dubium esse nequit, quin etiam materialiter tuta sit.

Pithanoph. Inde ni fallor, rectè deduco, duas opiniones oppositas verè ac certò probabiles æquè tutas esse, tum formaliter, tum materialiter.

Antim. Nihil euidentius deduci potest, nempe tutum esse, est peccatum excludere, tum formaliter, tum materialiter; Sed peccatum excludi magis vel minùs non potest; nam hoc quidpiam indiuiduum est, vel vt vocant, in indiuisibili positum; nisi enim totum peccatum excludat, tutum esse non supponitur.

Pithanoph. Duo tamen obstare videntur; primum est, quod formaliter simul & materialiter tutum, sit tutius alio, quod formaliter duntaxat non materialiter tutum est; alterum verò, quod hic modus loquendi, apud doctores communis sit; nihil enim frequentius apud illos auditur, quàm hæc diuisio opinionis magis & minùs tutæ.

Antim. Est sanè, quod facilè ad hæc reponam; ad primùm quidem, illud propriè, ac per se tutum non esse, quod peccatum materiale non excludit; quia scilicet formale excluditur tantùm per accidens, idest, ratione ignorantiæ inuincibilis annexæ; igitur illa opinio, quæ materiale non excludit etiam formale per se non excludit; sed vel cum eo coniuncta est, aut reuerà si abest, hoc ipsum non opinioni, sed ignorantiæ inuincibili opinantis tribuendum. Vnde manifesta patet responsio. Ad secundum verò dico, autores sæ-

pe ac sæpius meminisse opinionis magis, & minùs tutæ; quod sanè ita intelligendum est, vt vel 1. minùs tutam eam esse velint, quæ reuerà tuta non est; vel 2. eam, quæ à peccati periculo minùs arcet; vel 3. eam, quæ ad salutis viam minùs conducit; vel 4. eam, quæ imperfectior est; si primum modum admittas, cum reuerà tuta non sit, eam, sequi non potes, & tutæ simpliciter opponitur, non verò cum tutiore comparatur; hinc malè dicitur, minùs tuta, cum potiùs non tuta dicenda sit. Si verò secundum: vel periculum proximum est, vel remotum, si proximum nullo modo est tuta, cum peccatum non excludat; nam velle periculum peccandi proximum, per se videlicet, peccatum est; igitur ad primum modum hic reducitur; si verò remotum, reuerà tuta est; nec quis peccat, qui remoto peccandi periculo sese exponit; tunc autem ad tertium modum res reducitur, iuxta quem vna via ad salutem tutior est, quàm alia, vel ad quartum in quo illud tutius dicitur, quod perfectius; sed hi duo modi non sunt præcepti, sed consilij, vt patet; nec tutius, iuxta vtrumq. modum, sequi tenemur: igitur, vt verbo concludam, ex duabus opinionibus verè ac certò probabilibus, moralibus scilicet, quas probabiles esse, certum est, altera propriè loquendo tutior dici nequit, quasi peccatum ab illa actione, vel opinionis vsu magis excludat; nec enim peccatum excluditur, nisi vbi est; tamen lato modo, tutior dici potest, quatenus à remoto peccandi periculo magis arcet; vel ad salutem tu-

 tiùs

tiùs conducit, vel actio perfectior est.

Pithanoph. quid porro sibi vult illa regula, quam autores vulgò præscribunt: *in dubijs tutior pars tenenda est.*

Antim. Sunt qui consilij, non verò præcepti hanc regulam esse voluerint; res mihi difficilis esse non videtur: Vel enim agitur de duabus partibus, quarum vná certa est & tuta, altera verò dubia; in hoc casu, certam sequi, dubiam relinquere tenemur; nunquam enim agere licet cum conscientia dubia, de qua infra, si per te mihi liceat, plura dicturus sum, & sic in hoc casu, in dubijs, tutior pars tenenda est: ex. gr. certum est, & tutum abstinere ab eo contractus genere, quem Moatra vocant, dubium verò, illo vti; hinc tutior pars tenenda est; vel potius tuta & certa, relicta dubia; idem dicendum est, de illis omnibus opinionibus, quæ licèt sint speculatiuè, vtcunque probabiles, ad vsum tamen, & praxim reduci non debent, de quibus etiam, si è re tua sit, paulò post differemus: si verò vtraque pars est tuta, & certa, non est præcepti, sed consilij, tutiorem, id est perfectiorem amplecti, vt patet ex dictis: si demùm vtraque dubia per errorem credatur, neutra tenenda, cum nullum peccatum, quantumuis minimum admittendum sit; si quis tamen per errorem, se ad alteram teneri crederet, altera omittenda esset; si ad vtramque æqualiter, & sit error inuincibilis; quidquid faciat non peccat; quia necessaria libertas deest, de quo infra, si de conscientia erronea interroges.

Pi-

Pithanoph. Conſcientia, quantum meminiſſe poſſum, nihil eſt aliud, niſi iudicium practicum, quo hìc & nunc iudico, aliquid, vel factum, vel faciendum, honeſtum, vel turpe eſſe, ideſt iudico, me peccaſſe, vel non peccaſſe, peccatum, vel non peccatum iri, in aliqua actione, vel omiſſione præterita vel futura; erronea porro dicitur, quæ ex errore procedit; ſic dum quis ſine fundamento iudicat, aliquid eſſe, prohibitum v. gr. comedere ſanguinem, vel non lotis manibus manducare, ita iudicat per errorem: error autem duplex eſt, inuincibilis ſcilicet, cui nulla causa datur, & hic à peccato liberat; & culpabilis, qni vitio & culpæ vertitur; quia vel illum affecto, vel data opera inquirere negligo, licèt ad inquirendum & maiorem diligentiam adhibendam, teneri me ſciam. Conſcientia dubia illa eſſe dicitur, quæ cum dubio de turpitudine obiecti coniuncta eſt: probabilis, quæ ex opinione probabili; certa quæ ex certis & indubitatis deducitur; ſcrupuloſa, quæ lèui dubio laborat. Hæc ſunt, quæ vulgò ab autoribus dicuntur; non leue tamen negotium mihi faceſſunt; nec enim ſatis diſtinguo conſcientiam dubiam ab opinatiua, vel probabili; nam ſi eſt dubium ſtrictè ſumptum, quo ſcilicet intellectus neutri parti aſsentitur, ſed anceps manet, nulla eſt conſcientia, quia nullum iudicium: Si verò eſt iudicium poſitiuum, quo ſcilicet alteri quidem parti aſſentior, ſed cum notabili formidine, vel dubio late ſumpto, propter rationes, quibus ad aſsenſum alteri parti præbendum moueor,

hæc eadem conſcientiæ probabili competunt; quæ cum formidine coniũcta eſt; alioquin certa eſſet: ſcrupuloſa itẽ aliqua dubitatione, & perplexitate laborat; igitur longè faciliùs diuidi poſſet conſcientia in certam, dubiam, erronẽam vel potiùs in veram, falſam, dubiam.

Antim. Si res iſta ſe haberet, vt dicis, nunquam ex opinione probabili agere liceret; qua certè lege ſi homines tenerentur; peſſimè ijs conſultum eſſet: res igitur aliter explicanda eſt; ſic eam breuiter expedio. Conſcientia, vt rectè dixiſti, eſt iudicium illud practicum, ideſt, in ordine ad operandum, formatum, quo hìc & nunc in particulari iudico, aliquid turpe, vel honeſtum factu eſſe, ſiue præteritum ſit, ſiue præſens, ſiue futurum; illud autem iudicium certum eſſe debet aut ſaltem pro certo haberi; nec enim cum dubio, vel formidine rationabili agere poſſum; quia me peccandi periculo proximo exponerem, quòd licitè fieri nequit; nempe quiſquis amat periculum peribit in eo: dixi certum, vel pro certo habitum; primum quidem, quod de re certa eſt; v.gr. iudico hìc & nunc, turpe eſſe adulterium, ac proinde fugiendum; iudicum illud eſt verè certum; alterum verò, quod de re falſa, aut incerta, quam tamen certam eſſe iudico v.g. iudico hìc & nunc, vt quempiam ab aliqua pæna liberem, mentiendum eſſe; iudicium illud eſt falſum, ac proinde non verè certum, ſed pro certò duntaxat habitum, quia omnem formidinem, temerè licèt, excludit: hinc primum dici poteſt certum formaliter

& obiectiuè, alterum verò certùm formaliter nō obiectiuè, id est, ratione modi, quo intellectus tendit in obiectum, non verò ratione obiecti; hoc autem conscientiam erroneam cōstituit, quæ, vt rectè monuisti, à peccato libera est, si error inuincibilis est, nempe hic excludit omne voluntarium; igitur & liberum; igitur, & peccatum; si enim ignorem, malum esse, idque nulla mea culpa, vel negligentia, non est mihi liberum, illud tanquam malum fugere, vt constat ex terminis; malum autem duntaxat fugere teneor, scilicet cognitum; alioquin tenerer ad impossibile. Sed in his frustra hæreo, quæ omnes catholici vltro concedunt.

Pithanoph. Hinc recta diuisio conscientiæ esset in certam; & dubiam; certa autem, in veram, & falsam, vel erroneam, dubia in probabilem, & scrupulosam.

Antim. Expecta parumper, de certa iam dixi; nec abnuerim, si hæc diuidatur in veram, & falsam, vel in verè certam, & erroneam: de dubia, & probabili mox dicam, si priùs vnum statuero, ad vitandam ambiguitatem; scilicet illam, vt plurimùm conscientiam probabilem dici, quæ opinione verè ac certò probabili nititur; quod tamen non facit, quin omnino certa sit, idest, quin certò iudicem, me hìc & nunc minimè peccare, vel peccatum iri, circa tale, vel tale obiectum, v.gr. in vsu trium contractuum; licèt enim probabilis opinio sit, pactum illud ex tribus contractibus constans, non esse vsurarium, nec illicitum, est tamen certum, hanc opinio-

nem

nem esse verè probabilem; certum igitur, me prudenter hìc & nunc illi præbere assensum, id-est, iudicare, hìc & nunc pactum illud non esse illicitum; sed hoc iudicium est conscientia, & certum est, me prudenter iudicare; nam opinio probabilis ad prudentem assensum mouet; igitur certum est, hoc iudicium prudens ac rectum esse; en tibi conscientiam certam, & tutam; certam quidem, quia certus sum, me prudenter iudicare; tutam verò, quia prudens iudicium prudentem actionem dirigit; igitur bonã; igitur ab omni peccato & culpa immunem. Vides igitur, Conscientiam illam, quæ ex opinione verè ac certò probabili deducitur, esse omnino certã, licèt per denominationem quandam probabilis dicatur. Dubiam autem illam dicerem, quæ cum dubio, ceu strictè, seu latè sumpto coniuncta est; dubium autem latè sumptum ipsa formido est, quâ timeo ex rationabili fundamento, ne id, quod faciendum vel omittendum proponitur, peccatum sit, sed dum rem intelligas, loquere vt voles.

Pithanoph. Hæc mihi summoperè placent; sed ne quid dissimulem, illa breuiùs à te dicta sunt, quàm vt facilè à me, vel ab alijs intelligantur; per te igitur mihi liceat, ea tibi proponere, quæ mihi hac in re difficilia videntur; & primo quidem loco illud, quod capere animo vix possum dicis enim iudicium illud conscientiæ certum esse, quo scilicet contractus licitus iudicatur; cum tamen assensus ille sit merè probabilis; Si ergo actus ille intellectus merè probabilis est, quomodò certus est?

An-

Antim. inficias non eo, quin primus actus ille, quo iudico, Contractum illum vsurarium non esse, ac proinde minimè illicitum, merè probabilis sit; est enim mera opinio, licèt verè probabilis; Sed cum certum sit, probabilem esse, certum est etiam, me prudenter assentiri, non temerè, ac proinde assensum illum à prudentia dictari, idest, esse operationem verè prudentem! si autem certum est, me prudenter assentiri simpliciter, certum est, etiam me prudenter hìc & nunc assentiri; idest, me prudenter iudicare hìc & nunc, contractum illum illicitum non esse; igitur me prudenter illam opinionem hìc, & nunc amplecti, eligere, sequi; igitur illius vsum prudentem esse; igitur licitum. Primus ille assensus, quo prudenter iudico, contractum illum vsurarium non esse, est duntaxat probabilis aliud iudicium quasi modale, quo certò iudico, primum illum actum verè probabilem, & prudentem esse, non est tantum probabile, sed certum; item illud, quo iudico, me prudenter hìc, & nunc assentiri practicè, idest hanc opinionem eligere, sequi, amplecti, ad vsum & praxim reducere; ac proinde cum mihi certum sit, vsum illum prudentem esse, certum quoque mihi est, non esse illicitum; assensus primus est probabilis non certus; reliqua iudicia sunt certa; opinio est probabilis; vsus vero illius licitus, & vtrumque certũ est, scilicet & illã probabilem esse, & hunc licitum; igitur cum iudicium illud, quo iudico hìc & nunc, licitum esse, certum sit, conscientia ipsa certa est, quæ

scili-

ſcilicet illo iudicio cõtinetur. vides, ni fallor, quò tãdẽ res iſta reducatur; ſi opinio illa moralis verè probabilis eſt; quia ad prudentem aſſenſum mouet, vt patet ex ipſa definitione, quam ſupra inexplicui; ſi autem prudens eſt; igitur & prudens illius vſus, vt patet; ſi enim prudenter iudicem, aliquid licitum eſſe; prudenter iudico, à me licitè fieri poſſe hìc, & nunc, & ad praxim reduci; & ſi certum eſt, prudentem opinionem eſse, moralẽ ſcilicet, certum eſt etiam, vſum illius prudentem, ac proinde licitum eſse.

Pithanoph. Rem capere mihi videor: primum iudicium eſt merè ſpeculatiuum *ac de ineſſe*, vt vocant; v.gr. ſit hoc, ***contractus ille non eſt vſurarius***: ita iudico ac ſentio probabiliter: ſecundũ iudicium eſt morale & initium conſultationis practicæ, v.gr. ***certum eſt, opinionem illam probabilem ac prudentem eſſe***, ita ſentio & iudico certò: tertium eſt verè practicum, et ſic ſe habet, ***certum eſt, me hìc & nunc prudenter ſequi, amplecti, eligere prædictam opinionem, eaque vti, ac proinde vſum illius prudentem eſſe ac licitum***; & hoc eſt, ni fallor, iudicare practicè, contractum illum illicitum non eſse, quod reuera iudicium conſcientiam conſtituit: primùm iudicium eſt directum, *de ineſſe*, vt vocant, ſpeculatiuum, verè probabile & prudens; ſecundum eſt reflexum, modale, practicum ſuo modo, certum, & prudens; tertium eſt ſuo modo reflexum, omnino practicum, quaſi modale, certum & prudens; cuncta hæc niſi rectè diſtinguantur, tota res iſta ambiguitate laborabit.

Antim. Mentem meam omnino aſsecutus es; optimè autem ſubdidiſti; iudicium illud practicum, quod conſcientiam conſtituit, quo iudico hìc & nunc, contractum illum licitum, non eſse omnino directum ac *de ineſſe*, ſed æquiualere huic, quo certò iudico, me prudenter hìc, & nunc hanc opinionem ſequi, amplecti eligere, eaque vti; id eſt, illius vſum prudentem ac licitum eſſe; ſic enim differt iudicium practicum à ſpeculatiuo, cum ſpeculatiuum in ſola veritate ſiſtat, practicum verò ad praxim tendat, & opus dirigat; id eſt, ſpeculatiuum, nudum obiectum attingat, connexionem ſcilicet prædicati cum ſubiecto; practicum verò, vſum & modum cum eodem obiecto componat, cum tantula reflexione, v.gr. iudico ſimpliciter, contractum non eſse vſurarium; iudico deinde, me hìc & nunc prudenter ita ſentire, ac proinde vſum huius opinionis prudentem & licitum eſse, vides reflexionem aliquam, & prudentem vſum obiecto annexum; hoc autem vltimum iudicium practicum, illud ſpeculatiuum voco,

Pithanoph. Hinc perſpicuum eſt, ab ijs minùs aptè rem iſtam explicari, qui dicunt; iudicium ſpeculatiuum illud eſse, quod circa nudū obiectum nullis circumſtantijs veſtitum verſatur; practicum verò tum circa rem ipſam, tum circa circumſtantias; quaſi verò iudiciū ſpeculatiuum verſari non poſſit circa obiectum talibus, vel talibus circumſtantijs veſtitum: v.gr. poſsum conſiderare pactum illud, quod trium contractuum vocant, quatenus ſubeſt talibus circumſtantijs,

& iudicare, an vsurarium sit; immo si iudicem in genere sub talibus circumstantijs vsurarium non esse, non video, cur sub ijsdem, hic & nunc iudicare non possim, vsurarium etiam non esse; nec est, quod dicant, rationem periculi habendam esse; cum hæc pactum illud reddat illicitum: nam hæc quoque periculi circumstantia per primum iudicium attingi potest; ac proinde actum ipsum ratione illius, illicitum iudicari: longè igitur melius, iudicium speculatiuum à practico distinxisti, quod scilicet illud nudum obiectum, seu nudam propositionis veritatem, connexionem scilicet prędicati cum subiecto; hoc verò etiam illius vsum attingat, quem scilicet prudentem & licitum esse, certò iudico: In hoc mihi factum satis: sed quæso te putasne esse aliquas opiniones speculatiuè quidem, non tamen practicè probabiles?

Antim. Apud autores hæc opinionum distinctio passim habetur, quamuis nonnulli ex recentioribus refragentur, qui putant, fieri non posse, vt aliqua opinio sit probabilis speculatiuè, nisi etiã practicè sit probabilis: cum idem vtrimque motiuum intellectum moueat; si enim diuersum esset, haud dubiè eadem propositio, vel opinio non esset: nec est, quod aliqui opponant, propter periculum, ad praxim vt vsum reducendas non esse: nam vel est periculum proximum, peccandi scilicet, vel remotum; si remotum, cum vitare illud nemo teneatur, prædicta opinio, quæ huic periculo exponit, non propterea damnanda est, nec eius vsus interdicendus; si verò pro-

proximum; igitur illa opinio, quæ proximum pecandi periculum inducit, non est etiam speculatiuè probabilis; nec est, quod aliqui dicant, propter circumstantias, quæ cum ipso obiecto coniunctæ sunt, eundem vsum licitum non esse; nam vel easdem circumstantias intellectus attingit per actum speculatiuum, vel non attingit; si primum, igitur inde opinio illa speculatiuè improbabilis est; si verò alterum, igitur eadem opinio non est, sed diuersa, vt patet.

Pithanoph. Censes igitur, nullam esse opinionem probabilem speculatiuè, quæ non sit probabilis practicè.

Antim. Censeo, eandem opinionem moralem, quæ est probabilis speculatiuè, idest præscindendo ab vsu & praxi, esse probabilem etiam pacticè, idest, in ordine ad vsum, eodem scilicet probabilitatis genere; ita vt illæ sint certò probabiles practicè, quæ sunt certò probabiles speculatiuè, & probabiliter probabiles practicè, quæ sunt probabiliter probabiles speculatiuè.

Pithanoph. Nulla est igitur probabilis speculatiuè, quæ non sit probabilis practicè.

Antim. Tolle amabò ambiguitatem verborum, & omnia rectè compones; quid enim, quæso te, intelligunt morales Theologi, dum ipsi dicunt, aliquas propositiones esse probabiles speculatiuè, quæ non sunt probabiles practicè? Nihil aliud opinor, nisi quod aliquæ propositiones sint probabiles, quæ ad vsum licitè reduci non possunt; quid aliud dicunt? Hoc ipsum etiam dico: nimirum, esse aliquas propositiones probabiles, non

quidem certò, sed incertò & probabiliter, quarum vsus illicitus iure censetur; nulla tamen est certò probabilis, scilicet moralis, quæ ad vsum, & praxim licitè reduci non possit; hoc ni fallor, ex iactis principijs demonstrari potest; nempe illa opinio moralis, quam probabilem esse, certum est, ad vsum licitè reducitur: cum enim certum sit, probabilem esse, ac proinde assensum, quem ei præbet intellectus, prudentem, etiam certum est, illius vsum prudentem esse & licitum; igitur cum illa opinione optimè stat conscientia certa, secluso scilicet errore inuincibili: certam autem esse oportet: nam operari cum conscientia dubia, non licet; nemo quippe se, sine peccato exponat periculo proximo peccandi: si autē certum non sit, opinionem aliquam probabilem esse, sed tantummodò probabile; non est etiam certum, sed incertum, & dubium, me prudenter illam opinionem eligere, aut sequi, aut illa vti, aut prudentem, aut licitum esse illius vsū, sed hoc iudicium conscientiam constituit, igitur conscientia est incerta, & dubia: sed cum dubia, etiam lato modo, licitè agere non possum, igitur illa opinio, quæ est probabilis tātùm probabiliter; non certò, licitè ad praxim reduci non potest.

Pithanoph. Eò sanè dudum animus inclinabat, vt existimarem, nullam opinionem probabilem licitam esse in praxi, nisi quæ certò probabilis esset, & mirabiliter placet facilis ille modus, quo aliquæ opiniones sunt probabiles speculatiuè, quæ tamen practicè probabiles non sunt, id est,

quæ

quæ ad vſum licitè reduci nequeunt; tales autem illas omnes eſſe vis, quas probabiles eſſe probabile duntaxat, non verò certum eſt.

Antim. Adde quæſo, *ſeclusa ignorantia inuincibili*; hæc enim vſum non modò probabilium opinionum, quamuis illæ alioquin probabiliter tantùm probabiles ſint, verùm etiam improbabilium, atque adeò errorum, à peccato liberat; ſecluſa igitur ignorantia inuincibili loquor. Et verò, ſi cenſum inſtituas illarum opinionum, quæ licèt ſpeculatiuè probabiles eſſe dicantur, ad vſum tamen licitè reduci non poſſunt, illas haud dubiè tales eſſe comperies, vt probabile tantummodò ſit, non verò certum, illas probabiles eſſe.

Pithanophil. Quanquam hæc mihi doctrina ſummoperè placet, vt pote, quæ ex ſimpliciſſimis, & clariſſimis principijs cuncta definiat atque decidat; non deſunt tamen, quæ opponantur, quæque vt omnino explanes, etiam te atque etiam rogo; & primò quidem illud occurrit, neque id ſanè contemnendum, & leue; nempe probabili opinione prudens operatio nititur; immò ex illa tua definitione, probabilis opinio ad prudentem aſſenſum mouet; ſi autem prudenter aſſentior opinioni probabili, prudenter illam ſequor, atque illa vtor, quis autem neget, prudentem vſum licitum eſſe?

Antim. Cuncta hæc in moralem opinionem, quam certò conſtat, eſſe probabilem, optimè quadrant; immò hæc eſt præmiſſæ ratiocinationis ſumma; non tamen in illam, quàm probabile duntaxat, ac proinde dubium & incertum eſt, eſſe proba-

bi em, cui reuera prudenter assentiri non possum, nec eam prudenter sequi, nec ad vsum, & praxim reducere; quia conscientia certa esse debet; id est certus esse debeo, vsum illius opinionis licitum esse, igitur & certus, esse prudentem atqui non sum certus, esse prudentem, cum id mihi tantùm probabile videatur; nempe certus non sum, prudentem esse illum assensũ, quia non sum certus probabilem esse opinionem, scilicet obiectiuam; id est, sufficientem, ad prudentem assensum; cum igitur iudicium illud practicum, quod ipsam conscientiam constituit, omne dubium, & formidinem omnem excludere debeat, ac proinde certum esse, aliud iudicium certum supponit, quò scilicet certò iudico, illum assensum prudentem, & opinionem probabilem esse.

Pithanoph. Quonam pacto fieri potest, vt prudens operatio ex opinione probabiliter probabili non sequatur, quæ sequitur etiam ex improbabili & erronea, quæ per errorem inuincibilem, certò probabilis, vel etiam omnino certa creditur.

Antim. Quonam pacto, inquis; quasi aliter fieri possit; honesti ratione ita ducimur atque mouemur, Pithanophile, vt eam cognoscere debeamus; Voluntas enim fertur in bonum, sed in bonum cognitum; & ideò à bono mouetur, & sollicitatur, in quantum bonũ cognoscitur, eidemque ab intellectu proponitur; igitur si quod turpe est ab intellectu voluntati repræsentetur sub honesti specie, idque per inuincibilem errorem, & ita esse intellectus certò iudicet, exclu-

dat-

datque omnem formidinem, & dubitationem, perindè se habet obiectum illud apud voluntatem, atque si honestum esset: igitur prudens & licita erit operatio circa illud obiectum: pari modo, si obiectum honestum sit & cognoscatur vt turpe, vitiat actionem; immò si de illius honestate intellectus dubitet, inde quoque actio vitiatur; quia cum ad malam actionem sufficiat, quod intellectus probabiliter iudicet, vsum illum turpem & illicitum esse, certè, cum probabiliter tantùm iudicat, prudentem ac licitum, etiam probabiliter iudicat imprudentem ac illicitum esse: sic, vt aiunt, bonum ex integra causa, malum verò ex minimo defectu. Vt benè agam, certus esse debeo, de bonitate obiecti; vt verò malè agam, sufficit, vt mihi duntaxat obiecti malitia probabiliter repræsentetur: facis aliquid, quod probabiliter putas, bonum esse, ac dubitas & times, ne malum sit, peccas: facis aliquid, quod probabiliter putas esse malum, ac dubitas, ne malum sit, adhuc peccas; nempe vt pecces sufficit probabilis cognitio obiecti boni, quia scilicet hæc semper coniuncta est cum probabili cognitione obiecti mali; igitur certam boni cognitionem esse, necesse est; quia bonum ex integra causa; si quis defectus sit, non ampliùs bonum est, sed malum; & verò cum dubitem, vel in re timeam, ne aliquid malum sit, expono me periculo peccandi, si faciam illud; sed quisquis peccandi periculo sese exponit, haud dubiè peccat; vides, quò tandem tota res ista reducatur.

Pithanoph. Quid si ex ijsdem tuis principijs idem prorsus contra id, quod adstruis, deducam; nempe cum opinio, quæ certò probabili opponitur, sit etiam certò probabilis; supponamus oppositam illi, quæ negat, aliquem contractum vsurarium esse; igitur certum est, prudentem assensum huic opinioni à me præberi; igitur certum est, me prudenter iudicare, vsum illius contractus esse illicitum, ac proinde sine peccato adhiberi non posse: iudico igitur, duo contradictoria, certa esse, scilicet, prædictum vsum esse licitum, & illicitum; igitur certum est, prædicti contractus vsum licitum, & illicitum esse; sed hoc repugnat: supponamus enim oppositas opiniones, quarum tua sit, contractum vsurarium non esse; mea verò, vsurarium esse; tuam esse probabilem certum est, itemque meam: igitur vt certò concludis, prudentem, & honestum esse illius vsum, ita certò concludo, turpem & illicitum esse: igitur duo contradictoria certò adstruuntur, quod fieri posse haud dubiè non admittes.

Antim. Præclaro ludis paralogismo, quem vt exponam, tua relego vestigia. iudico certò, probabilem esse meam opinionem, quæ vsuram ab hoc contractu ablegat; tu vicissim iudicas, tuam certò probabilem esse, quæ vsuræ labem contractui affingit: rectè: tum certò iudicas, assensum illum, quem præbes, prudentem esse, ego de meo idem certò iudico; quid deinde certò iudicas? Te prudenter illam opinionem sequi, amplecti, ad vsum reducere, cumque prudentem

& licitum esse; idem de mea certò iudico. Sed quis porro est vsus tuæ opinionis? In hoc duntaxat positus est, quod ab illo contractu abstineas; quod sanè honestum & licitum esse, nemo negat: vsus verò meæ est, quod illum contractum adhibeam; quod etiam honestum & licitum est; Vtrumque porro iudicare, repugnantia non inuoluit: nam honestum est, illo contractu vti; honestum, ab eodem abstinere.

Pithanoph. Sed iudico, vsum illius contractus illicitum esse, immo hoc certò iudico; item iudicas, certò, licitum; igitur vtrumque certum est.

Antim. In hoc egregiè hallucinaris; iudicas, vsum illius Contractus; vel, quod idem est, contractum ipsum vsurarium esse: ego verò iudico, non esse vsurarium; & hic est primus assensus, primum iudicium, non quidem certum, sed probabile; est enim ipsa opinio, vel propositio *de inesse*; certò deinde vterque iudicamus, probabilem opinionem quisque suam; item certò iudicamus, vsum opinionis quisque suę prudentem esse ac licitum; quis porro est meæ opinionis vsus? Contractum adhibere; quis verò tuæ? à contractu abstinere nunquid vtrumque certum non est? Sed vt ex mea non concludo, vsum tuæ esse illicitum, ita etiam concludere non debes, vsum meæ illicitum esse: & si quis hoc ipsum per errorem iudicaret, opinionem meam pro certò probabili non haberet; in hoc igitur hallucinaris, quod vsum contractus pro vsu opinionis accipias: Vnum ab alio differt; nam vsum

contractus non damnas; dum vsum tuæ opinionis approbas.

Pithanoph. Paralogismum video; iudicamus vtrãque contractum, ego illicitum, tu licitum, idque probabiliter; tum certò iudicas, vsum tuæ opinionis licitum esse; at vsus opinionis tuæ ad vsum contractus terminatur; nempe in tantum illam opinionem ad vsum & praxim reducis, inquantum eodem contractu vteris; ego verò certò iudico, vsum meæ licitum etiam esse ac honestum; sed vsus meæ opinionis vsum contractus non complectitur, at potiùs illius omissionem; & sicut hunc vsum meæ opinionis non dãnas, licèt tuum adstruas; ita vsum tuæ damnare non debeo, licèt meum adstruam; Soluta igitur manet difficultas. Itaque iam aliud oppono, scilicet, aliquod dubium seu iustam formidinem semper subesse; cum tota res ad illud primum iudicium reducatur, quo probabiliter dũtaxat iudicas, illum contractum nec vsurarium, nec illicitum esse.

Antim. Iam bis atque iterum dixi, primùm illud iudicium speculatiuum, esse tantùm probabile; & si nullum aliud intercederet, licitè contractũ illum adhibere non possem; at certò iudico, opinionem hanc esse probabilem, & assensum illum prudentem; ac proinde certò iudico, licitum esse vsum prædictæ opinionis; cum igitur certũ hac de re iudicium intercedat, dubitationem omnem formalem expungit, licèt obiectiuam supponat: Et verò, hæc mera est S. Thomæ doctrina, qui expressè monet, posse aliquem sequi

alte-

alteram earum opinionum, quæ controuertuntur, modo nulla illi dubitatio, formalis scilicet, remaneat; hoc ipsum est conscientiæ iudicium, quod certum certum esse debet, atque omnem formidinem excludere. hinc operari cum dubia conscientia non licet; dubia autem est, si certa non est, dubia inquam eo sensu, quē supra exposui. & ne toties repetā, eumdē semper suppono.

Pithanoph. Sed cur quæso prudenter non ago, si opinionem illam, quæ est saltem probabiliter probabilis, amplector & sequor in vsu & praxi; an quia sola Probabilitas speculatiua nō sufficit? sed practica requiritur, quæ semper certa est, vt quidam recentior iudicauit.

Antim. De nomine vix vnquam adduci possum, vt disputem; non video tamen, cur probabilitas speculatiua certa esse non possit: quod ex ijs quæ huc vsque diximus, manifestum est; si enim sit aliqua opinio, quam omnes quidem non sequātur, licèt omnes ferè, saltem alicuius nominis, probabilem putent, illa haud dubiè, quantumuis speculatiuè sumatur, certò probabilis est; igitur probabilitas speculatiua est etiam certa; immò illa, quæ est certa practicè, est etiam certa speculatiuè: vt illa dubia & probabilis duntaxat practicè, quæ est probabilis tantùm & dubia speculatiuè: igitur verum quidem est, vt ille autor sentit, non licere sequi opinionem probabilem, in vsu scilicet & praxi, nisi constet de eius probabilitate; at non modò practicè, vt ille volebat, verùm etiam speculatiuè, cum vnum sine alio esse nequeat; prudenter autem agere non

possum, quamdiu de honestate actionis dubius sum; quia me alioquin periculo proximo imprudens exponerem. Ad id porro, quod dicis, & vulgo dicunt; *prudenter ago ex opinione probabili*, iam supra respondi, ex opinione probabili morali, quam mihi certò constat, probabilem esse, vnde mihi certò constet, assensum illum prudentem esse, item electionem prudentem & vsum licitum; ex illa, inquam, opinione prudenter ago; at si dubius sum de probabilitate, etiam dubius sum de prudenti assensu; item de prudenti electione ac de vsu licito; igitur ne periculo proximo me exponam, ex illa dubia, vel incerta probabilitate agere non possum.

Pithanoph. Eò reducitur tota hæc doctrina, quod nemo prudenter agat, qui periculo proximo sese exponat: sed qui cum formidine, vel dubio agit, periculo proximo sese exponit; hoc igitur tam naturæ, quàm Dei lege vetitum, ne quis agat, cum dubia & formidante conscientia, quã certam esse, oportet; vt ipsa actio prudens censeatur: immo Doctor Angelicus; quem supra citasti quodlibet 8. art. 13. ad idem principium rem istam reducit; quando enim aliquis, inquit ex contrarietate opinionum, in quandam dubitationem inducitur, si manente tali dubitatione operatur, periculo se exponit, & sic proculdubio peccat; si verò ex contrarijs opinionibus in nullam dubitationem adducitur, non committit se discrimini, ac proinde non peccat; igitur D. Thom. ad idem principium rem istam reducit; Vis autem, & quidem rectè, meo iudicio,

dicio, ſemper dubitationem eſſe, ſaltem latè ſumptam, quotieſcunque de probabilitate opinionis certò non conſtat, ſaltem per inuincibilem errorem; nunquam enim omnis dubitatio excluditur, niſi per ipſam certitudinem, cuius ratio in hoc poſita eſt, quod dubitationem & formidinem excludat; igitur ſi omnis dubitatio abeſt, adeſt certitudo, ſaltem erronea inuincibiliter, quæ ſanè ſufficit.

Antim. Ita eſt omnino; ſi abeſt dubium, adeſt certum; nunquam tamen illorum ſententiam approbare, immò ne intelligere quidem potui, qui dicunt, deponendum eſſe omne dubium, & abigendam formidinem; quaſi verò id fieri poſſit; quamdiu nihil certi nobis affulgeat; quaſi verò iudicium probabile in certum mutari poſſit, niſi aliquid certitudinis obiectiuæ accedat; nempe intellectus certò duntaxat aſſentiri poteſt, veritati euidenter propoſitæ, vel articulo fidei; nec voluntas intellectui certum aſſenſum imperare poteſt, obiecto obſcurè propoſito præbendum, niſi per piam illam motionem ſupernaturalem, quam diuina fides poſtulat; in reliquis probabilem tantùm imperat; igitur cum formidine & dubitatione latè ſumpta ſemper coniunctum, quæ ſanè dubitatio deponi nequit, vt dixi, manente eodem obiecto obſcurè propoſito: quomodò verò in dubijs & ſcrupulis agendum ſit, ſi fortè interroges, facilè dicam; neceſſe eſt igitur, vt iudicium conſcientiæ aliquid certitudinis obiectiuæ, ſaltem per errorem ſemper ſupponat; alioquin nunquam certum erit, nec vnquam poterit

dubium deponi: si porro in obiecto probabilis duntaxat probabilitas appareat, nihil certi profectò inest, nullum igitur iudicium certum inde sequitur.

Pithanoph. Alia ratio mihi venit in mentem, quam ex iisdem principijs deduco; nempe opinio probabiliter tantùm probabilis, est etiam probabiliter improbabilis, vt constat ex definitione à te superiùs tradita; igitur opponitur propositioni probabiliter certæ, sed non possumus sequi oppositam propositioni certæ; igitur probabiliter improbabilem sequi non possumus.

Antim. Nescio, vtrùm hæc ex præfatis principijs rectè sequantur; nam quemadmodùm non teneor diuina fide credere aliquam propositionem, licèt probabile sit, eam esse de fide, sic non teneor, sequi illam sententiam, licèt probabile sit, certam esse.

Pithanoph. Ergo non tenear ad actum illum fidei, non tamen possum sequi oppositum, quod probabile mihi est, esse hæreticum; igitur non possum sequi in vsu & praxi opinionem, quam probabile est, esse improbabilem.

Antim. Res, vt video, ad idem principium reducitur; nam ideo non possum illud tenere ac sequi, quod probabile est, hæreticum esse, quia imprudens omnino errandi periculo me vltro exponerem, quod sanè non licet; non possum item in vsu & praxi sequi opinionem, quam improbabilem esse, probabile est ne scilicet peccandi me periculo exponam; standum igitur in eo principio, quod est D. Thomæ, & à iure natu-

rali diuinoque petitur: sed perge amabò, si quid aliud habes, quod huic doctrinæ opponas.

Pithanoph. Quantum ad eam partem attinet, in qua dicis, opinionem moralē probabiliter duntaxat probabilem ad praxim & vsum licitè reduci non posse, ac proinde non esse practicè tutam, tutum enim practicè certum est, nihil profectò restat, quod opponam; & ea vis est adductarum à te rationum, quæ rem penitus euincat: quod attinet ad aliam partem, in qua generaliter hanc regulam statuis, omnem opinionem, quam verè probabilem esse, certò constet, practicè tutam esse, id est, ad praxim & vsum licitè reduci posse, multa, quæ iure opponam, mihi veniunt in mentem, quæ si omnino solueris, in tuam sententiam vltro descendam, quæ iam mihi summoperè placet & partes ferè omnes mirabiliter conciliat. Primò igitur videris prudentem actionem in iure probabilitatis fundare, quæ tamen in principijs certis practicis fundatur, & ex ijs deducitur; igitur falsum est, eum prudenter agere, qui probabiliter agit: nam actus prudentiæ habet certitudinem, quam ex probabilitate non elicit; cum aliquando accidat, vt electio opinionis certò probabilis imprudens sit, vt patet in electione medicinæ probabilis, omissa certa; igitur certitudo prudentiæ ex probabilitate, etiam certa, non rectè eruitur; igitur nec certitudo conscientiæ.

Antim. Multa congeris; ego singula seorsim accipio. Quod primo loco significas, prudentem actionem in iure probabilitatis non rectè fundari,

dari, ita explico, vt aliquando prudens actio sit, licèt nulla probabilitas intercedat; sic quando obiectum certum est, nec opinione, at certa notione illud complectimur; v. g. certum est, adulterium esse illicitum, igitur prudens actio, qua scilicet adulterium fugio, & mori potiùs, quàm fœdari eligo, non fundatur in probabilitate, sed in certitudine obiecti. Deinde per errorem inuincibilem, quando aliquid certum credo, quod certum reuerà non est, v. g. per inuincibilem errorem, certum puto, ad saluandam alterius vitam, mè licitè mentiri posse, actio illa prudens est, qua mendacium eligo, nec tamen fundatur in probabilitate, sed in errore inuincibili, vel in certitudine erronea; igitur falsum est, omnem prudentem actionem in probabilitate fundari; at quotiescunque aliqua opinio moralis est certò probabilis, dico, prudentem actionem ex ea deduci, & in ea fundari, non tamen proximè, quod te haud dubiè in errorem induxit; nam prudens actio proximè & immediatè fundatur in iudicio illo practico, quo certò iudico, hic & nunc talem contractum v. g. illicitum non esse; id est, nullo præcepto, seu positiuo, seu negatiuo, prohibitum; id est, hic & nunc vsum illius opinionis prudentem esse; & hoc iudicium deducitur ex alio, quo certò iudico, prudentem assensum prædictæ opinioni à me præberi, & hoc ex alio, quo certò iudico, opinionem illam esse probabilem. Vis seriem consequentiarum? certum est, opinionem illam, quæ vsuram ab illo contractu ablegat, esse probabilem; igitur cer-

tum

tum eſt, prudentem aſſenſum ei præberi; igitur certum eſt, illam opinionem prudenter hic & nunc eligi; igitur certum eſt, prudentem eſſe illius vſum; igitur certum eſt, actionem illam, qua talem vſum exequor, id eſt, qua talem contractum ineo, prudentem eſſe; igitur hæc prudens actio fundatur in probabilitate illius opinionis, vel potiùs in certitudine illius probabilitatis, non quidem proximè & immediatè, ſed mediatè ac remotè, pariterque remotè ex illa certa probabilitate deducitur; proximè verò, vt dixi, ex vltimo illo iudicio practico, quod conſcientiam conſtituit; verum igitur eſt, non falſum, eum prudenter agere, non quidem qui probabiliter agit, ſed qui agit iuxta opinionem moralem probabilem, vel ex opinione morali probabili, eaque non vtcunque, at certò probabili; vnde nunquam agit probabiliter, ſed certò; cum certus ſit, actionem illam prudentem eſſe, alioqui ſi hoc tantummodò probabiliter iudicaret, prudens actio non eſſet; quia cum dubitatione ageret, ac ſeſe imprudens exponeret periculo peccandi.

Pithanoph. Diſtrahor in partes; nam ea, quæ dicis, rem ita eſſe, mihi omnino perſuadent; ſed quid ad propoſitum exemplum medicinæ probabilis.

Antim. Per hoc ſanè regulæ generali ſupra poſitæ non derogatur; quod vt meliùs intelligas, ſuppono, quædam eſſe publica, vel priuata munera, quibus homines certis legibus, à iure, vel naturali & diuino, vel poſitiuo, vt vocant, petitis, defungi

fungi tenentur; ad aliquot classes, hæc officia reduco, sunt enim vel sacramentorum ministri, vel medici; vel Iudices à Principe vel Rep. instituti, &c. quod pertinet ad Sacramentorum administrum, tenetur iure diuino, facere quantum in se est, vt Sacramentum validum sit; tenetur igitur adhibere materiam certam, si suppetat; item formam certam, si fieri potest; igitur si probabilem duntaxat adhibeat, peccat; tenetur enim adhibere certam; quia scilicet, ratione officij, tenetur facere Sacramentum validum, quantum in se est, quod nemo negat.

Pithanoph. Ratione charitatis, non religionis tenetur, ne scilicet exponat animas periculo carendi fructu Sacramenti, si fortè Sacramentum inualidum restet; exponitur autem Sacramentum huic periculo, si materia duntaxat probabilis adhibeatur; potest enim accidere, vt vera materia non sit.

Antim. Scio, aliquos ita sentire; sed qua lege charitas obliget ad melius, perfectius & probabilius, non explicant, nec video, cur dici non possit, teneri ad hoc Sacramenti administrum, tum ratione officij proprij, quod ex natura sua institutum est, ad hoc, vt validum Sacramentum fiat, tum propter reuerentiam, quæ Sacramento debetur; tum maximè, quia ex vsu Ecclesiæ habemus, administrum teneri ad ponendam certam materiam & formam, si fieri possit; si verò certa materia non adsit, in casu scilicet necessitatis, probabilis materia licitè adhiberi potest; hinc si quis minister deprehenderetur, probabilem

dunta-

luntaxat materiam, vel formam adhibere, dum
:erta suppetit, non est dubium, quin ab Ecclesia
:astigandus esset. Quidquid sit, licèt probabilis
it talis materia, non est tamen probabilis opi-
iio, dum certa suppetit materia, hac omissa, pro-
›abilem licitè adhiberi posse; igitur vsus talis
›pinionis licitus non est.

banopb. Mihi profectò suggeris rationem non
:ontemnendam; agitur enim de opinione mora-
i, vt toties monuisti, hæc autem versatur circa
liquam actionem moralem, id est, quæ bene,
el malè fieri possit; sed quod talis materia dica-
ır probabilis, actio moralis non est; igitur aliud
ſt, opinionem probabilem, aliud materiam
robabilem esse; hanc licitè adhibere non pos-
ım, si certa suppetat; illam verò licitè amplecti
ɔssum, eaque vti, modò certò constet, proba-
ilem esse; igitur quod materiam probabilem
dhibere licitè non possim, non facit, quin opi-
ionem certò probabilem licitè sequi valeam:
:cedit, quod nulla lege prohibitum est, opinio-
em certò ac verè probabilem sequi, id est ac-
onem illam ponere, quam vitiosam non esse,
:rtò probabile sit; at multiplici lege vetitum
ſt, ne quis materiam probabilem tantùm adhi-
eat, dum certa suppetit, diuina scilicet & Ec-
esiastica, tum ob reuerentiam Sacramento de-
itam, tum ob charitatem erga me ipsum & pro-
imum, tum ratione proprij officij, quod ad Sa-
:amentum validum ponendum, institutum est,
ım demùm, quia ex vsu Ecclesiæ manifestum
ſt, Ecclesiam ministris fuit hanc legem impo-
suisse,

fuiſſe, vt Sacramentis conſulerent, & materiam certam, dum illius copia ſit, adhiberent; idem de probabili forma dictum ſit.

Antim. Nihil eſt, quod à me addatur: Vnum duntaxat moneo, ſi certum non eſſet, attritionem ſolam cum Sacramẽto ſufficere ad iuſtificationem, ſed probabile, perfectam contritionem requiri, pænitens eniti deberet, quantum in ſe eſſet, perfectam contritionem elicere; & ſi cognoſceret, ſe attritionem duntaxat habere, nullo modo recipere deberet abſolutionis ſacramentalis beneficium: ſed, præſertim poſt Tridentinum, certum eſt, attritionem ſolam cum Sacramento ſufficere, ac proinde in tantis anguſtijs non ſumus. Cæterùm, non eſt omittendum, tunc materiam probabilem adhiberi poſſe, in gratiam ſalutis animæ, propter quam Sacramenta inſtituta ſunt, quando certa deeſt, hoc enim ſalus proximi à miniſtro Sacramenti poſtulat, vt vel ipſum Sacramentum pro illa exponat; ſatius enim eſt, Sacramentum, quàm animam periclitari: cum Sacramentum ſit propter animam, non anima propter Sacramentum.

Pithanoph. De medico, quid dicturus ſis, ex ijs, quæ dixiſti, facilè conijcio, cui non licet, probabile medicamentum applicare, quando certum ſuppetit; aliud enim eſt probabile medicamentum, aliud probabilis opinio moralis; hæc autem opinio quod medicus, cui certum ſuppetit medicamentum, incertum & probabile adhibere licitè valeat, nullo modo eſt probabilis: ac proinde illam medicus prudenter ac licitè ſequi non poteſt:

test: cur autem probabilem medicinam adhibere, medico non liceat, ex pluribus capitibus rationes ducuntur, quæ ad præsentem disputationem non pertinent, siue illæ à charitate, siue à iustitia, siue à natura proprij officij ducantur, perinde est: & verò pactum saltem tacitum, inter medicum & ægrum intercedit, quo ille astringitur, quantum in se est, ægrum curare, ea scilicet applicando remedia, quæ ad restituendam sanitatem meliùs conducunt; nemo autem neget, certa meliùs conducere, quàm incerta & dubia: si verò certum medicamentum desit, & probabile duntaxat suppetat, non est dubium, quin aliquando licitè adhiberi possit. Sed de hoc infra interrogabo, vtrùm scilicet probabilius adhibere medicus teneatur: sed quid de Iudice & Aduocato censes?

Antim. Quid me interrogas? cum enim appositè & accuratè quæstionem solueris, eodem iure in Iudice & Aduocato soluere potuisti quanquam, meo saltem iudicio, in his locum non habet cũ enim de eadem causa, quæ inter partes vertitur, agamus; si ius certum alteri partium competit, alteri Ius probabile non relinquitur: igitur nunquam accidit, vt Iudex iure certo relicto, probabile, etiam si velit, sequi possit; ac proinde, si quando alteri partium ius certum competit, & Iudex alteri causam adiudicat, nullo iure probabili ducitur: idem dico de Aduocato, qui causam illam defendendam suscipere non debet, cui ius certum alterius partis aduersatur: vtrùm verò probabiliora iura sequi Iudex teneatur,

dicam infra, si fortè interroges: nihil igitur obstat quin dicamus, nos semper licitè sequi, & amplecti posse opinionem moralem, quam certò probabilem esse constat; dico opinionem probabilem, non formam, aut materiam Sacramenti, non medicinam probabilem, non ius probabile, sed opinionem probabilem moralem, quæ scilicet circa actionem moralem versetur, vt supra rectè monuisti: Si quid habes, quod opponas quæso exprome.

Pithanoph. Duo restant, quæ mihi hac in re negotium facessunt, primum est, quod aliquando minùs tutam opinionem, quamuis alioqui certò constet, esse probabilem, sequi non licèt.

Antim. In hoc, ni fallor, hallucinaris, si enim est certò probabilis, certò est tuta; si tuta est, cur sequi non licèt?

Pithanoph. Nunquid amabò certò probabilis esse nequit, licèt tuta non sit?

Antim. Hoc ipsum est, quod meo iudico repugnat; si enim certum est, esse probabilem, certum est, prudentem fore assensum: ac proinde prudentem vsum; si autem certum est, prudentem vsum esse, certum est, tutam esse, scilicet à peccato immunem; nulla enim actio prudens culpæ obnoxia est.

Pithanoph. Esto tuta sit, est tamen minùs tuta, quàm alia: igitur postponenda.

Antim. Antecedens propositio facilè à me negari posset, vt patet ex dictis; cum verè tuta, magis, aut minùs tuta esse non valeat; quia in indiuiduo posita est: tuta inquam formaliter, quod ad ex-

clu-

cludendam culpam sufficit; immò, & materialiter, seclusa ignorantia inuincibili; sed dato, vt aiunt, & non concesso antecedente, nulla est consequentia; nec enim tutius aut perfectius sequi, præcepti est, sed consilij, vt patet etiam ex dictis; nec repetere vacat.

Pithanoph. Quid reponam ad hæc, non habeo; sed quid tu ad exempla? Nam medicus minùs tutam medicinam ægro suo porrigere licitè non potest; neq Sacramenti administer minùs tutam materiam adhibere, relicta tutiore; idem de Iudice dictum sit, qui tutiores opiniones in ferendis sententijs amplecti debet?

Antim. Mirum mihi accidit, minùs tutam medicinam, vel Sacramenti materiam, cum opinione morali minùs tuta à te confundi; de medicina certa, & tuta, comparata cum probabili, iam supra dictum est; hìc verò probabilis cum probabili comparanda; ita vt altera sit tutior, id est minùs dubia, quàm altera: in hac materia multa discutienda sunt: 1. talis medicina esse potest, quæ certò effectum suum non consequatur, nullum tamen damnum alioquin allatura sit. 2. ita dubia esse potest, vt licèt probabile sit, vtilem ægro fore, periculum tamen sit, ne damnum afferat. 3. in eo statu æger esse potest, in quo iam desperatus sit, nisi alioqui remedio extraordinario curetur. 4. fieri potest, vt nullum remedium præter illud supersit. 5. is ægri status esse potest, in quo nullum sit periculum, si naturæ ille relinquatur curandus. Itaque iuxta diuersas circumstantias, medicus segeret; his tamen regulis

 ge-

generalibus dirigendus eſt. 1. nunquam creperũ remedium adhibeat, de quo ſcilicet dubitet, ne ſaluti ægri noxium ſit, niſi res eo loco ſint, vt æger omnino deſperatus, & nihil ſpei, niſi in illo duntaxat remedio reſiduum ſit; nec enim habet ius medicus vitam alterius proximo periculo exponendi; ſed quãtum in ſe eſt, illam ab omnĩ periculo remouere tenetur: ſi tamen ſit alioquin certum periculum, dubio potius periculo exponat, oportet, quàm in certo relinquat; quia ex duobus malis, minùs eligendum. 2. ſi medicina certò per ſe noxia non ſit, incerta verò, & tantùm probabilis, quantum ad ſanitatis effectum, præferenda eſt alteri, quæ certò quidem per ſe noxia non eſt, minùs tamen probabilis, quantum ad ſanitatis effectum, vt enim medicus prudenter agat, debet procurare quantum poteſt, ægri ſanitatem, eaque media, vel remedia applicare, quæ aptiora & magis idonea ad hunc finem obtinendum eſſe putantur. Vitanda hìc maximè verborum ambiguitas; nec enim idem eſt, tutam medicinam eſſe, quatenus ad ægri vitam ſpectat, cui per ſe ipſa noxia non eſt, ac tutũ eſſe illius vſum, quatenus ad conſcientiam medici refertur; tuta ægro medicina eſſe poteſt, licèt tutus illius vſus medico non ſit; igitur non eſt opinio probabilis, quod talem vſum adhibere licitè queat. Idem de materia aut forma probabili Sacramenti dicendum eſt, quæ ab opinione probabili probè diſtinguitur; nec eſt opinio probabilis, probabilem & incertam materiam adhiberi poſſe, dum certa ſuppetit; aut

etiam

etiam reiecta probabiliore, minùs probabilem, quia cum administer, quantum in se est, validum Sacramentum procurare possit, imprudenter ageret si materiam illam adhiberet, quæ ad validum minùs confert, dum scilicet alia suppetit, quæ ad idem plus confert: Sed hæc vix probè intelligi aut accuratè explicari possunt, nisi famosam illam controuersiam discutiamus; Vtrù scilicet probabiliorem opinionem in praxi, & rerum vsu sequi teneamur.

Pithanoph. Hoc alterum caput est, quod doctrinæ, quam supra tradidisti omnino aduersatur; nempe si tenemur probabiliorem sequi; cum minùs probabilis, etiam probabilis sit; idque certò constet; aliquà certè opinio probabilis in praxi tuta non est, nec ad vsum licitè reduci potest; Vnde ruit illud tuum generale pronunciatum, in quo asseris, omnem opinionem certò probabilem ad vsum licitè reduci posse.

Antim. Huc volo te, Pithanophile, & gratissimum mihi accidit, quod istam quæstionem mouisti, vt illa ad sua principia reducatur; quod certè ni fiat, nullis terminis vnquam circumscripta, disputata semper & agitata, nunquam tamen decisa manebit: suppono igitur, si ex duabus opinionibus probabilibus, altera sit probabiliter certa, altera verò probabiliter tantummodò probabilis, hanc postremam licitè eligi non posse, nec ad prudentem vsum reduci & in hoc sensu, quisque tenetur primam sequi, quæ reuerà probabilior est; iuxta hunc sensum quæstio non procedit, ac proinde secundùm alium instituen-

da est, pro quo, suppono, fieri possè, vt ex duabus opinionibus moralibus oppositis certò probabilibus, altera probabilior sit; hoc est, probabiliore fundamento nitatur, quod scilicet ad prudentem assensum fortiùs moueat: Suppono deinde distinguendum esse tutius ab eo, quod est probabilius; fieri enim potest, vt aliqua opinio sit tutior, quæ tamen minùs probabilis est; sic tutius est, admissa culpa, statim confiteri; est tamen probabilius, hominem ad id non teneri; Suppono denique hìc duntaxat quæstionem esse de opinione morali, quæ circa actionem moralem versatur: his positis, dico, sequi opinionem moralem minùs probabilem, modò hæc certò probabilis sit, licitum esse.

Pithanoph. Conieceram, te in hanc sententiam facilè descensurum, pro qua reuerà stant quotquot à centum circiter, annis scripserunt, si paucos excipias. censum autorum quæso omitte, nec enim ille mihi ignotus est; id vnum duntaxat à te velim, vt rationem aliquam afferas, qua hęc opinio efficaciter probetur; nam, ne quid tibi dissimulem, rationes illæ, quæ vulgò in hanc rem adducuntur, non difficilè solui possunt.

Antim. Iuuat periculum facere. Sic 1. aliqui probant: Ex eo probabilis opinio dicitur, quia tuta est in praxi; fieri igitur non potest, vt practicè probabilis sit, nisi etiam in praxi tuta sit.

Pithanoph. Facilè repono: ideo probabilem dici, quia probabili duntaxat fundamento nititur; negatur autem ideo tutam esse, quia est probabilis; alioquin probabiliter probabilis tuta esset.

An-

Antim. In speculatiuis, potest quispiam defendere minùs probabilem: igitur & in practicis.

Pithanoph. Dato & non concesso antecedente, negatur consequentia, quia in practicis, conscientiæ fieri satis debet, non verò in speculatiuis; immò hoc nimis probaret: quis enim neget, multas esse opiniones probabiles speculatiuè, quæ practicè probabiles non sunt?

Antim. Opinionem consonam rectæ rationi sequi possumus in praxi, sed omnis opinio probabilis est consona rectæ rationi.

Pithanoph. Hoc argumentum nimis probat; nam etiam illa, quæ est tantùm speculatiuè probabilis, est consona rectæ rationi: dicerem igitur, non esse consonum rectæ rationi, vt reiecta probabiliore, minùs probabilem sequar, quæ tenerà, quatenus cum probabiliore comparatur, consona rectæ rationi definit esse.

Antim. Possum iudicare, opinionem etiam minùs probabilem sufficientem esse ad rectum & prudens iudicium conscientiæ.

Pithanoph. Ita possum iudicare per errorem, qui si fortè inculpatus sit, à peccato liberat; secus verò si culpabilis.

Antim. Non tenemur ad id, quod melius & perfectius est: igitur nec ad id, quod probabilius est.

Pithanoph. Facilè negatur consequentia; nec enim agitur de duabus partibus oppositis, quarum vtraque bona sit, & à peccato immunis, sic se habent cælibatus & matrimonium: Vtrumque licitum & bonum est, primum tamen melius & perfectius; at quando agitur de opinionibus op-

positis, quarum vna est probabilior, vtraque culpam & peccatum non excludit; nec enim minùs probabilis cum probabiliore comparata, bona est.

Antim. Qui sequitur opinionem minùs probabilē non facit contra Synderesim, id est, contra habitum principiorum practicorum vniuersalium.

Pithanoph. Sed hoc etiam negatur; quia principia practica quieti conscientiæ consulere debent, cōsulitur autem, si probabilior minùs probabili præfertur.

Antim. Hæc opinio est humanior, & suauior, immò eam sequuntur probi, docti, & religiosæ conscientię homines.

Pithanoph. Nimia suauitas in nimiā indulgentiam facilè degenerat; præterea etiam docti & religiosi viri falli possunt: accedit, quod docti etiam & religiosi oppositæ sententiæ patrocinantur, vt S. Antoninus, Adrianus & summarum moralium antiqui autores.

Antim. Illa opinio probabilior est, per quam sequi licet minùs probabilem, igitur dum minùs probabilem sequor in actu exercito, probabiliorem sequor in actu signato, vt vocant.

Pithanoph. Hoc argumentum nullius ponderis esse videtur; quia primò, negari facilè potest, esse probabiliorem, licèt enim recentiores in eam facilè descendant, non tamen omnes, neque hi tam multis antiquis præferendi esse videntur: præterea non sequor probabiliorem, quia minùs probabilis supponitur.

Antim. Ex contraria opinione sequerentur grauia incommoda.

Pi-

Pithanoph. Recense quæso.

Antim. Non posset quis petere dispensationem à Rom. Pontifice in ea re, quam probabilius est, indispensabilem esse.

Pithanoph. Nemo nisi temerè dicat, illam opinioesse probabiliorem, quæ vsui Ecclesiæ contraria sit immo eo ipso, quod Papa reipsa dispensat, indè certò colligo, eum dispensare posse.

Antim. Quisquis iudicat, aliquid probabilius esse, non posset superioribus obedire, si contrarium iuberent,

Pithanoph. Deberet obedire, quia ijs obedire tenetur, quotiescunque euidenter non constat, id quod iubetur, peccatum esse; voto enim adigitur.

Antim. Quando quispiam iudicat, aliquam opinionem esse probabiliorem, non posset oppositam sequi, quæ tamen sit sapientissimorum hominum, v. gr. Doctoris Angelici.

Pithanoph. Si certò probabilior illi esse videatur; adhibita sufficienti diligentia, etiamsi reipsa probabilior non sit, per conscientiam erroneam eam debet sequi.

Antim. Quanta inde perplexitas futura sit, quis amabò dicat? Vix enim vnquam accidat, vt sciamus, quænam ex duabus probabilior sit, cum tamen eam sequi teneamur.

Pithanoph. Equidem aliqua diligentia adhibenda est, vt prudenter agamus, ac probabiliorem eligamus; sed eam sequi minimè tenemur, nisi certò constet, probabiliorem esse. nec eam sequi tenemur, quam probabiliorem esse probabi-

le duntaxat, non verò certum sit; quod licèt admittas, non video, quæ inde perplexitas proueniat.

Antim. Esset onus intolerabile, obligare homines ad probabiliorem, quam sæpe ignorant, in tanta præsertim opinionum varietate.

Pithanoph. Non est onus intolerabile, obligare homines ad agendum prudenter igitur ad consultandum, & inquirendum de probabiliore adhibita autem morali diligentia, quantum temporis angustiæ & agendi necessitas patiuntur, si aliqua videatur certò probabilior, eam sequi tenentur, si de nulla certò constat, quod probabilior sit, quamlibet eligere possunt; modò certò probabilis sit.

Antim. Si deinde opposita videatur probabilior, vt facilè videri poterit, quantum inde scrupuli, & interioris perturbationis?

Pithanoph. Vix, aut saltem rarò accidet, vt eidem, cui aliqua opinio certò visa est probabilior, opposita deinde certò probabilior videatur; hoc quidem timendum illi esset, qui existimaret, teneri se ad eam eligendam, quæ probabiliter ei probabilior videretur, non tamen ei quem certò duntaxat probabiliorem sequi teneri dicerem.

Antim. Iudex in eadem causa sæpe sententiam mutare teneretur, si ei opposita opinio probabilior videretur; Idem dico de Aduocato, & Confessario.

Pithanoph. Idem prorsus respondeo, hæc non vrgere, si de certò probabiliore quæstio sit; cum vix

vix accidere possit, vt duæ oppositæ certò probabiliores eidem esse videantur.

Antim. At si iudex communi oppositam certò probabiliorem reputet, communem sequi non posset.

Pithanoph. Fieri non potest, vt illa, quæ communi opponitur, certò sit probabilior; probabiliter quidem, quantum voles, at certò, nemo fieri posse, crediderit; si autem iudex id sibi certò persuadeat, tenebitur quidem eam sequi, sed per conscientiam erroneam.

Antim. Rectè profectò senseras Pithanophile, nullum argumentum adduci contra illorum sententiam, qui dicunt, hominem teneri ad sequendum opinionem illam, quam probabiliorem certò esse constat, quod facilè non diluatur, ex ijs tamen principijs, quæ supra iacta sunt, existimo deduci aliquid posse, contra eandem sententiam, quod non ita facilè soluatur; saltem ego ita sentio.

Pithanoph. Hoc reuerà si feceris, me singulari beneficio tibi obstringes, licèt enim probè sciam, opinionem illam, quam defendis, probabiliorem quidem esse, non tamen ita certam, quin opposita etiam probabilis censenda sit; ac proinde rationes illas, quamuis alioqui probabiliores, quibus innititur, etiam probabiliter solui posse; quia tamen, vt dicam, quod res est, rationes illæ, quibus eam hactenus autores probare conati sunt, vel paulò infirmiores esse videntur, vel nimis probant, vt aiunt, cum pro omni opinione probabiliore æquè militent, quamuis non con-

stet

ſtet, certò, probabiliorem eſſe; ſi quid in hac re paulò neruoſius habes, & diſtinctius, enixè à te poſtulo, vt proferas.

Antim. Faciam vt voles, ſi quid tamen in argumẽtis à me adducendis, vel minùs capias, vel à veritate, ac legitimæ conſequentiæ regulis deflectat, oppone quæſo; ſic enim mutua colloquutione, noſtra diſſertatio meliùs perficietur. Initium ducam, ab illo argumenti genere, quod negatiuum vocare ſoleo: quiſquis aliquid poſitiuum adſtruit, argumento illud poſitiuo probare tenetur; accuſas aliquem furti, niſi hoc poſitiuo argumento probaueris accuſatio illa nullo modo admittenda eſt; aſſeris, eſſe quinque, aut ſex rerum principia, vel elementa, hoc ſanè commentum prudentiſſimè omnes philoſophi reijcient, niſi aliqua ſaltem probabili ratione euiceris: dicis, hanc figuram circulo æqualem eſſe, ſed vbi demonſtratio? Dicis, me teneri ad probabiliorem, licèt minùs probabilis certò probabilis ſit; hoc tibi poſitiuè probandum incumbit, qua lege? quo præcepto? naturali, diuino, humano? tutius eligendum, inquies, ſed minùs probabilis, aliquando tutior eſt, vt iam ſupra oſtendi: deinde modò aliqua opinio tuta ſit, vt tutiorem ſequar, conſilium quidem eſt, non tamen præceptum: denique iam oſtendi, ſi vtraque tuta ſit, vtramque æquè tutam eſſe, id eſt, æquè peccatum excludere: donec igitur poſitiuo argumento probaueris, me teneri, nullo modo teneri me, prudenter cenſebo. Scio, aliquot, argumenta vulgò adduci, ſed meo iudicio

tam

tam leuia, vt vix oppositæ opinioni probabilitatem concilient, quam haud dubiè probabilem esse, non censerem, nisi me doctorum, qui ei suffragantur, autoritas moueret.

Pithanoph. Vbi rationes omnes exposueris, quæ pro tua sententia militant; opponam argumenta illa, quibus contraria probatur, vt ea soluas; tecum igitur sentio, à te prudenter censeri, te minimè teneri ad probabiliorem, nisi aliquod argumentum positiuum sit, quod euincat, hanc obligationem certò probabilem esse; sed quæso, perge; nec enim alia desunt argumenta.

Antim. Negari non potest, quin opinio mea sit probabilis, qua scilicet dico, me non teneri, ad probabiliorem; nemo inquam id, nisi temerè neget, cum & rationes probabiles & torrens autorum, qui eam sequuntur, id omnino persuadeant: prætereà cum rationes, quibus opposita innititur, sint ad summum probabiles, eam tantùm probabilem faciunt, igitur non expungunt probabilitatem alterius; nam propositioni improbabili certa opponitur; igitur saltem probabile est, me non teneri ad probabiliorem; certò inquam probabile; at certum est, quod prudenter ago, ac proinde non pecco, quando eligo opinionem certò probabilem: immò non modò probabile, sed certum puto, me non teneri; sit enim hæc propositio, *non teneor*, tantummodò probabilis; igitur potest esse falsa; igitur contraria scilicet, *teneor*, potest esse vera; sit autem vera; igitur reuerà teneor; igitur nisi sequar probabiliorem, pecco; sed non pecco, dum sequor

opi-

opinionem, quæ certò quidem, minùs tamen probabilis est; igitur hæc propositio *teneor*, vera esse non potest; igitur opposita *non teneor*, est certò vera; igitur certum est, me non teneri.

Pithanoph. Vis ergo, quempiam amplecti quidem posse opinionem illam, quæ ad probabiliorem obligat, idest, ita sequi posse probabiliorem, vt tamen certus non sit, ad id se teneri.

Antim. Ita est, non est certus teneri se, nisi fortè per errorem sed hoc ei tantùm probabile videtur; immò ne certò quidem probabile, sed tantùm probabiliter probabile; quia cum certum sit, eum non teneri, certum esse nequit, eum teneri; nec etiam certò probabile, sed probabiliter duntaxat probabile, ac proinde probabiliter improbabile, quod probabiliter certo opponitur, vt supra dictum est.

Pithanoph. Opinio igitur minùs probabilis est probabiliter certa, quod sine absurdo dici nequit.

Antim. Propterea id non dico; dico tamen, illam opinionem, in qua asseritur, me licitè sequi posse minùs probabilem, modò certò probabilis sit, non modò probabiliorem esse, sed probabiliter certam, nam alioquin esset improbabilis, vt supra demonstraui, ac proinde oppositam probabiliter tantùm probabilem.

Pithanoph. Reuera non capio, quonam pacto illud demonstres.

Antim. Accuratissimè, sit enim, si fieri potest, tantùm probabile, *me non teneri*, falsum igitur esse potest; quis hoc neget? si falsum esse possit; demus, esse falsum; certè si falsum est, *me non tene-*

ri, Haud dubiè verum eſt, *me teneri;* ſi autem verum eſt, *me teneri*, reuerà teneor & ſi id non facio, ad quod teneor, pecco; igitur pecco, niſi ſequar probabiliorem; ſed non pecco, vt ſupra oſtenſum eſt, etiamſi non certum, ſed tantùm probabile ſit, *me non teneri*; igitur non teneor; igitur verum eſſe nequit, *me teneri*; igitur falſum eſſe nequit, me non teneri; igitur non eſt tantùm probabile, *me non teneri*, igitur certum.

Pithanoph. Longa hæc conſequentiarum ſeries mihi ſummoperè placet: eam mihi dabis in ſcriptis, vt diligentiùs ſingulas maturè diſcutiam; perge interim, & alias rationes expone.

Antim. Geminas ſepoſui, quæ mihi firmiſſimæ videntur; alteram per aſſenſum, vt dialectici vocant, qua reduco ad impoſſibile; alteram oſtenſiuam, & per deſcenſum: prima ita ſe habet: Non eſt licitum, ſequi opinionem minùs probabilem inquis, moralem ſcilicet igitur non eſt certum, me prudenter agere, cùm illam ſequor; igitur non eſt certum, me prudenter illam eligere igitur non eſt certum, prudentem illi aſſenſum præberi; igitur non eſt certum, probabilem eſſe; at ſupponitur certò probabilis; igitur non eſt certò probabilis, & eſt certò probabilis.

Pithanoph. Optimè ſanè: ſi enim eſt illicitum, ſequi minùs probabilem, non iudico certò, licitam eſſe; vnde non iudico certò, me prudenter agere; igitur non iudico certò, prudentem aſſenſum eſſe; igitur non iudico certò, opinionem probabilem eſſe; ſed facilè hanc demonſtrationem in oſtenſiuam illam tuam, ni fallor, conuerto, per deſcen-

descensum; cum enim certò iudicem, opinionem illam esse probabilem, licèt minùs probabilis sit, certò iudico, assensum illum prudentem esse; igitur certò iudico, prudentem esse electionem illius, item prudentem illius vsum, igitur certò iudico, me prudenter agere, cum ea vtor; sed illud licitè fit, quod secundùm rectum conscientiæ iudicium fit, id est, quod certò iudico, prudenter, & licitè fieri.

Antim. Ita est, hæc est mea demonstratio ostensiua, quam tibi pollicitus fueram; ab onere illam exponendi me liberasti:& verò in hac hypothesi, quid aliud dici possit, non video, in qua scilicet illas tantùm opiniones morales probabiles admitto, quas certò probabiles esse constat: quid autem ad hanc controuersiam decidendam, magis appositum esse valeat? quisquis enim illam opinionem defendit, quæ ad probabiliorem obligat, hanc vel certam, vel certò probabilem esse dicat, necesse est; si enim minùs probabilis non est certò probabilis, sed tantùm probabiliter; igitur etiam probabiliter improbabilis est; igitur opposita non modò probabilior, verùm etiam certa est; si verò minùs probabilis est certò probabilis, potiore iure opposita probabilior, certò probabilis erit: igitur quisquis illam sententiam tenet, quæ obligat ad probabiliorem; illam quoque meam hypothesim amplectatur, necesse est, in qua supra statui, nullā opinionē moralem in praxi tutā esse, nisi certò probabilis sit.

Pithanoph. Immò etiam ijs, qui oppositam sententiam, quæ scilicet ad probabiliorem non obligat, defen-

defendunt, eadem hypothesis competit: nam vel opiniones oppositæ sunt æquè probabiles, vel altera probabilior, si primum, igitur vtraque est certò probabilis; sit enim altera probabiliter tantùm probabilis; igitur est etiam probabiliter improbabilis; igitur opposita probabiliter certa; igitur longè probabilior; igitur non æquè probabiles, contra suppositionem; quod si altera est probabilior, vel ea, quæ est minùs probabilis, est certò probabilis, vel tantùm probabiliter; si certò probabilis, habeo intentum; si probabiliter probabilis; igitur opposita est probabiliter certa; igitur eam sequi teneor; imprudens enim dubium certo præferrem.

Intim. Hinc fortè vides, quàm necessarius sit Dialecticæ vsus in huiusmodi controuersijs discutiendis; vt scilicet probè distinguatur huiusmodi propositionum oppositio & æquipollentia, vt vocant; cum enim improbabilis & certa sint oppositæ, & cum certò probabiles oppositæ sint, ac demùm certa improbabili præferenda sit, nullam certè opinionem, seclusa ignorantia, licitè sequi possum, nisi certa sit, aut certò probabilis.

Pithanoph. Tua sententia mirabiliter mihi arridet; præsertim cum ex tuis principijs, tota controuersia facilè decidatur, quod sanè perspicuum fiet, si rationes solueris, quæ ab ijs afferuntur, qui ad probabiliorem teneri nos volunt; breuiter propono, tu facilè solues; sic ergo incipio. Opinio minùs probabilis, comparata cum probabiliore non manet probabilis; sicut minùs bonũ comparatũ cũ maiore bono, non manet bonũ.

Antim. Non tollitur probabilitas alicuius opinionis, nisi per certitudinem oppositæ; nam improbabilis certæ duntaxat opponitur; igitur non obstante altera probabiliore, opposita sua probabilitate non excidit; nec etiam minus bonum cum maiore comparatum, bonum esse desinit: Sic video meliora, proboque, deteriora sequor.

Pithanoph. Homo quantum potest, tenetur sequi veritatem practicam, vt conscientiæ consulat; igitur probabiliorem sequi tenetur, hæc enim ad veritatem propiùs accedit.

Antim. Quis dicat, teneri hominem ad summum potentiæ? vt vulgo aiunt; tenetur quidem moralem, & prudentem diligentiam adhibere, iuxta communem prudentum existimationem; sed hoc non probat, eum teneri ad probabiliorem; quia cũ hæc sit in genere probabiliũ, homo non tenetur ad melius sub eodem genere, vt patet.

Pithanoph. Non est dubium, quin homo iudicet, probabiliorem veram esse, si de illa & opposita minùs probabili iudicium ferendum sit; si autem probabiliorem veram esse iudicat, minùs probabilem falsam esse necessariò iudicabit; sed opinionem licitè sequi non potest, quam falsam esse iudicat.

Antim. Iudicet probabiliorẽ verã esse probabiliter; esto; sed hoc reuerà non facit, quin hac relictà, si velit, oppositã, quæ minùs probabilis est, eodem iure, probabiliter veram esse iudicet, nec ex assensu probabili, quem alteri parti præbeo, sequitur necessariò iudicium de falsitate alterius, vt patet ex dictis; nempè ita vtrique assentior, scilicet

licet seorsim, vt etiam iudicem, vtramque fal-sam esse posse; igitur veritas probabilis vnius, non obest veritati probabili alterius.

Pithanoph. Dictat cuilibet conscientia, probabiliorem esse veram & eligendam, ne peccato, vel peccandi periculo sese exponat.

Antim. Dictamen conscientiæ certum iudicium est, quo iudico, vsum minùs probabilis propositionis licitum esse; itemque vsum probabilioris; non tamen certò dictat conscientia, hanc necessariò sequendam, illam verò reijciendam, vt prudenter agatur; immò petitur principium; & quod probandum esset, pro medio probationis assumitur.

Pithanoph. Minùs probabilis opinio aliquid semper dubij, saltē latè sumpti secum affert; sed cùm dubia conscientia licitè agere non possumus.

Antim. Si id dubij, vel iusti timoris conciliet, ratione probabilitatis, quæ cum formidine semper coniuncta est, hoc argumentum nimis probat, ex eo enim sequeretur, ne probabiliorem quidem ab omni dubio, & formidine immunem esse, cum probabilitatis limites non transcendat: dico igitur conscientiam certam, non verò dubiam sequi ex omni opinione morali, certò probabili; si enim certum est, esse verè probabilem, certum est, assensum prudentem esse; item electionem prudentem, & prudentem, ac licitum vsum.

Pithanoph. Nisi ad probabiliorem homo teneatur, multa incommoda sequi necesse est.

Antim. Enumera quæso, nullum enim mihi in mentem venit, quod leuissimum non sit.

Pithanoph. Omnia cuiusque arbitrio relinquerentur, cum res humanæ opinione potiùs, quàm certa scientia comprehendantur; nulla esset firma, & certa regula in rebus agendis; sed vnusquisque pro sua opinione operaretur; quod sine maxima morum perturbatione, immò, & scandalo fieri nequit.

Antim. Immò certissimam regulam suggessimus; scilicet, nullam opinionem moralem in praxi tutam esse, nisi certò constet, eam probabilem esse; hoc autem à cuiuslibet arbitrio non pendet, sed à prudenti sapientum existimatione; licèt enim alicui hæc, vel illa opinio probabilis esse videatur, non tamen propterea probabilis censenda est; & quamuis sit probabiliter probabilis, non tamen est certò probabilis, nisi in hoc doctores ferè omnes classici, vt vocant, conueniant, quod probabilis sit, aut saltem maxima, & potissima illorum pars.

Pithanoph. Humanis studijs hæc probabilitatis doctrina plus æquo laxat habenas.

Antim. Hæc fuit, sat scio, nonnullorum querela; sed argumentis, non querelis diluendis operam nauo; hoc autem eadem facilitate reijcitur, qua asseritur: doctrina enim à me tradita eò rem totam adducit, quò adducenda est; scilicet, ad principia certa, ex quibus vltimum iudicium practicum certum deducitur; nempe modò certum mihi sit, me hìc, & nunc prudenter, & licitè operari; quid quæso aliud est, quod desiderem? Vtra porro peccata multiplicet & plura inducat, austera, scilicet seueritas, an moderata benigni-

tas, vel indulgentia, vbi considerandum relinquo; certè vbi aliquid facio, vel omitto, quod licitum esse prudenter mihi ac certò persuadeo, nullo modo pecco; si tamen iuxta seueriora placita, dubitem saltem, ne illicitum sit, haud dubiè pecco; non est igitur dubium quin immoderata seueritas peccata multiplicet, ac proinde vel hoc nomine fugienda. Vellem vt seueri illi per 10. aut 15. annos in Basilica Principis Apostolorum, confessionibus excipiendis sedulam operam nauassent; certus sum, fore, vt mentem mutarent, ac de illo suo rigore plurimùm remitterent.

Pithanoph. Prælatus non potest eligere minùs dignum, omisso digniore; igitur nec homo eligere minùs probabilem opinionem, omissa probabiliore.

Antim. Dato antecedente, negatur consequentia; quia Prælatus vel faceret iniuriam digniori, vel contra proprium dispensatoris officium peccaret quod ea lege accepisse supponitur, vt digniores minùs dignis præferat; alioquin extra concursū, minùs dignum eligere posset.

Pithanophil. Damnatum errorem sequi possemus, qui ante decretum Ecclesiæ insignes suffragatores habuit, & probabiles rationes; non suggero exempla quæ obuia sunt.

Antim. Miror à te hæc dici; quasi verò error, opinio probabilis dici possit; equidem ante decretum Ecclesiæ, opinio probabilis esse potuit, secus tamen post decretum; facit enim autoritas Ecclesiæ, ne ampliùs sit legitimum fundamentum,

quo duntaxat opinio verè probabilis ac necessariò nititur.

Pithanoph. Medicus ex duabus probabilibus, probabiliorem sequi debet; item Sacramenti administer; quidni etiam alij omnes probabiliorem sequi teneantur?

Anum. Hæc fortè omittere debueras, cum ex dictis perspicua sint; nego enim medicum ad probabiliorem opinionem teneri; equidem probabilius medicamentum, si suppetat, adhibere debet; sed nego, opinionem certò probabilem esse, quod minùs probabile medicamentum adhiberi ab eo possit; ac proinde dici non debet, quod medicus ex duabus opinionibus moralibus certò probabilibus probabiliorem sequi teneatur: quod autem obligetur ad vsum probabilioris medicamenti, modò sit etiam tutum, eædem rationes probant, quibus supra probatũ est, eum non posse, omisso certò, dubium adhibere; tenetur enim quantum in se est, procurare sanitatem ægri, sibi commissi, cuius obligationis capita iam supra perstrinximus: idem de Sacramenti administro dictum sit. Et verò, vt iam supra monui, sunt quædam opiniones morales, quæ circa actiones liberas hominum versantur; de his autem hęc doctrina intelligenda est, quod scilicet omissa probabiliore, minùs probabilem, modò certò constet, esse probabilem, licitè sequi possimus: quædam verò sunt speculatiuæ potiùs, quàm practicæ, quæ circa res ipsas versantur: v. gr. an talis materia, vel forma Sacramenti sit vera, an tale pharmacum sit salubre, an ista

do-

domus sit Petri, vel Pauli &c. quæstio proposita in huiusmodi opiniones non cadit. Si autem quæratur, vtrùm rem illam licitè adhibere quis possit, v. gr. materiam illam Sacramenti, dum suppetit alia probabilior, si hoc inquam, quæratur, & res ad moralem quæstionem reducatur, respondebo illico, non esse opinionem certò probabilem: item si quæratur, vtrùm possit medicus adhibere medicamentum minùs probabile, dum suppetit probabilius, illico respondebo, non esse opinionem probabilem; si tamen non suppetat hinc remedium probabilius, illinc materia probabilior, & æger indigeat medicamento, anima Sacramento, tunc vtraque opinio erit certò probabilis; cur verò non sint probabiles, dum suppetit materia probabilior, & medicamentum probabilius, perspicuum est, ex dictis.

Pithanoph. Rem ni fallor, probè intelligo, nemo enim id licitè facere possit, quod rationi proprij officij repugnat, quod proximi salutem corpoream, vel incorpoream, in discrimen adducit; quod irreuerentiam Sacramento conciliat, quod legi, vel conuentioni repugnat, &c.

Antim. Tam crudè loqui profectò nolim quod enim salutem proximi per se indiscrimen adducit, nunquam licitum est; sed aliquãdo licet, minùs probabilem materiam adhibere, cum probabilior non suppetit, & proximi necessitas id postulat; idem dico de medicamento minùs probabili; quia satius est, probabili saltem remedio, tum animum, tum corpus curari, quàm nullo. Igitur inde regula statuenda est, in ijs officijs, qui-

bus aduersus proximum defungimur, ea duntaxat adhibenda sunt, quæ ponderatis præsentibus circumstantijs, proximo magis expediunt; sic proximo expedit, certum medicamentum applicari potiùs, quàm dubium; probabilius potiùs, quàm minùs probabile, minùs probabile potiùs, quàm nullum; idem dico de materia Sacramenti, eo modo, quo supra dictum est.

Pithanoph. Expedit proximo, vt illi restituam rem illam, quam probabiliter iudico, illius esse; licèt etiam probabiliter iudicem, meam esse; sed rem illam restituere non teneor; igitur illa regula certa esse non videtur.

Antim. Certa est, haud dubiè regula, quando res illa, ijs dũtaxat officijs inseruit, quibus aduersùs proximum defungimur, vt patet in exẽplis supra adductis; quisquis enim tenetur, quantum in se est, siue ex iustitia, siue ex charitate; siue ex lege, siue ex conuentione tacita, vel expressa, quisquis in quam tenetur eniti, ad ponendum aliquem finem; illud haud dubiè ponat, oportet, modò suppetat, quod ad eundem finem magis expedit, seu conducit; hinc non est opinio probabilis, quod possit licitè illud omittere; at quãdo res illa talis est, vt vel omitti, vel poni licitè possit, vtraque opinio est certò probabilis; sic mihi certò probabile est, rem meam esse, ac proinde licitè à me retineri; item est mihi certò probabile, esse alterius, alterutram opinionem eligere possum; iuxta regulam communem supra traditam; idem de voto dictum sit, quod certus non sum emissum à me non fuisse; sed tantũ

est

est mihi probabile; idem de officio recitato, alijsque huiusmodi: cæterùm quando de proximo periculo agitur, licèt etiam probabilius mihi sit, abesse periculum, si tamen probabile sit, adesse, illud licitè facere non possum ex quo periculum illud sequeretur; sic licèt putem probabiliùs, esse feram; si tamen probabiliter putem, esse hominem, sagittam emittere licitè non possum; & in huiusmodi casibus, tutius, quamuis minùs probabile eligendum est; tutius inquam, in ordine ad excludendum peccatum, quia tutius, in ordine ad proximi damnum, vel periculum vitandum.

Pithanoph. Rem capio; in ijs, ex quibus aliquod periculum proximo creatur, vel expressa, aut tacita lege, aut conuentione statuitur, vt tali modo fiant; sic tabellio debitas clausulas in instrumentis omittere nõ debet, nec Medicus remediũ certũ, aut probabilius, nec administer Sacramenti materiam certam, si suppetat; in his inquam, quod tutius est, sequendum est; tutius inquam, in ordine ad valorem instrumenti, vel Sacramenti, & ad arcendum proximi periculum; in alijs verò rebus, quæ ad opinantem immediatè referuntur vtrumque licitè facere possum; sic v. gr. iudico probabiliter, rem hanc meam esse, nondum esse mediam noctem, non esse ieiunij diem; hæc & alia huiusmodi iudicia probabilia circa res ipsas versantur, in ordine ad opinantem; nẽpe inde iudico, an rem illam restituere tenear, an ieiunare, an comedere carnes; cum autem probabiliter iudicem, me non teneri, quia pro-

ba-

babiliter iudico, meam esse, &c. certum est, iudicium illud, quo iudico, me non teneri, esse probabile igitur certum est, esse prudens; igitur certum est, prudentem esse, & licitum illius vsum: hæc igitur ad communem etiam regulam supra constitutam reducuntur. Hinc licèt probabilius iudicem, rem meam non esse, modò sit mihi certo probabile, meam esse, certò iudico, me prudenter facturum, si rem illam retineam; pari modo si mihi probabile fit, tale testamentũ, vel legatum, vt aiunt, factum esse, possum licitè petere in iudicio, quod meum esse probabiliter iudico, sed quæso te, quid de Iudice?

Antim. Anteqũ de Iudice dicam, vnum obseruo, circa id, quod modò dicebas tutius sequẽdũ esse, quando alioquin aliquod inde proximo damnũ crearetur; quod sanè de damno iniusto intelligẽdum est; nam alioqui, quãdo repeto illud à proximo, quod probabiliter iudico, meum esse, inde profectò damnum proximo creatur; sed iniustum non est nam iustè repeto, quod meum esse, probabiliter iudico: at non possum licitè sagittam emittere, licèt probabilius iudicem, esse feram, & minùs probabiliter tantùm, esse hominem quia nullum ius habeo ne probabile quidem in vitam hominis illam igitur indiscrimen probabile adducere non possum at in rem illam, quam meam esse probabiliter iudico, ius saltem probabile habeo: itaque vt paucis dicta complectar, siue opinio probabilis sit de rebus, siue de actionibus, modò nullum inde periculum iniusti damni proximo creetur, & nulla lege, vel

con-

conuentione, siue tacita, siue expressa ad contrarium teneamur, ratione scilicet officij, vel publici, vel priuati, generali regula standum est, quam supra statuimus: scilicet, quamlibet opinionem certò probabilem ad vsum & praxim licitam esse. Iam de Iudice dicam, de quo iam supra dictum fuit, quod stante altera parte certa, pro illa sententiam ferre tenetur: Si verò non sit certa, sed probabilior duntaxat, aut saltem æquè probabilis, quæstio satis lubrica est, & singularem longioremque tractationem desiderat; ne tamen illam omittam, distinguenda est causa criminalis à ciuili; quod ad primam attinet, vt reus damnetur, satis profectò non est, vt factum, id est patratum à Reo crimen probabile sit, id est vt probationes adductæ ab actore Iudici persuadeant, tantùm probabile esse, crimen à Reo patratum fuisse; nisi enim hoc certò constet, scilic et moraliter, reum Iudex damnare non debet; igitur in huiusmodi causis criminalibus, vt vocant, ad sententiam contra reum ferendam, certa probatio requiritur; quia cum certa pœna sit, certum reatum, vt vocant, supponit.

Pithanoph. Sed si probabilius sit factum, id est, si actoris probatio sit probabilior, quàm Rei, cur Iudex sequi non poterit probabiliorem? In hoc ni fallor, doctrinæ communi refragari videris.

Antim. Rectè distinguenda est probabilitas facti à probabilitate opinionis; nec enim est probabilis opinio, Reum à Iudice damnari posse, si probatio facti sit dubia; sed quamdiu probabile

manet, Reum esse innocentem, licèt minùs probabile sit, & oppositum probabilius, probatio facti dubia manet: nam in dubijs stare debet sẽtentia pro Reo: iura enim promptiora sunt ad absoluendum, quàm cd condemnandum & in obscuris Reo fauendum est, ex reg. iuris, ni fallor, sed quamdiu probatio probabilis duntaxat esse supponitur, obscura manet; nempe obscuritas per euidentiam tantummodò expungitur; quod autem probabile tantùm est, euidens censeri non debet.

Pithanoph. Nunquam ferè igitur Iudex Reum dãnaret: quia nunquam ferè accidit, vt probatio certa sit.

Antim. Certitudinem tantùm moralem intelligo; vt quando Reus debito modo fatetur crimen, vel plures testes de visu omni exceptione maiores id attestantur: dixi *debito modo*; id est, vel sponte, ac vltro, vel per torturam iustè adhibitam, & sequitur ratificatio: nisi ergo facti probatio clara sit, sed dubium restet, non est opinio probabilis, Reum damnari posse: sed ad causas ciuiles venio, pro quibus adhuc distinguendum est: Sunt enim primò quædam in iure fauorabiles causæ, vt libertatis, matrimonij, testamenti dotis, in quibus si æquales vtrimque sint probationes, pro illis stare debet sententia, v. gr. pro validitate matrimonij & testamenti, item pro libertate & dote, quia nimium damnum esset ac proinde quamdiu manet probabile, validum esse matrimonium, vel testamentum, Iudex ferre sententiam non debet, qua inualidum de-

declaretur; iura enim fauent huiusmodi causis; hinc licèt oppositum sit probabilius, modò tamen prædictæ causæ verè probabiles maneant, pro his stare debet sententia. Item extra causas priuilegiatas, si vtrimque sint æquè probabiles rationes, Reus ex sua possessione exturbandus non est; cum enim possessio certa sit, & cum vtrimque æquales sint rationes, in pari, melior est conditio possidentis ex reg. iuris, & possessioni iura fauent: accedit, quod æqualis ratio oppositam æqualem destruit, hinc perinde se res habet atque si de nouo nulla probatio esset igitur possessor in sua possessione relinquendus, & quamdiu probabilis ratio est iustæ possessionis, non nisi iniustè ex illa deturbari potest: tantus igitur debet esse rationis oppositæ excessus, ad eum deturbandum, vt nullum dubium superfit de iure actoris, ac proinde Reo probabile ius non maneat: hinc tum in criminalibus, tum in fauorabilibus, tum etiam in ijs, quibus iustæ possessionis ius probabile fauet, tutior pars eligenda est; tutior inquam in ordine ad damnandum innocentem, validum matrimonium dissoluendum, reum ex iusta possessione exturbandum.

Pithanoph. Sed cum actor etiam habeat ius probabile, iniustum est, nulla illius ratione habita, eum cadere causa.

Antim. Nulla illi fit iniuria, cui cum iusta possessio non competat, eidem adiudicari non potest, nisi Reus iusta, qua gaudet possessione priuetur, at nemo iusta possessione iure priuatur, nēpe eo ipso quod priuatur, iniusta esse declaratur: igitur

Reum

Reum in eadem manutenere, iniustum non est; sed eo ipso, quod Reus in possessione manutenetur, actor causa cadit. Iam restat, vt dicam de ijs causis ciuilibus, quibus nec iusta possessio, nec iura fauent: primò igitur, statuo, si alterius partis ius certum est, eidem causam à Iudice adiudicandam; nempe cum iure certo alterius partis, ius alterius probabile stare nequit, vt patet; si verò rationes vtrimque æquales sint, neutri causam licitè adiudicabit; nulla enim est ratio, cur vnum potiùs quàm alium iure suo probabili priuet: neque hoc sine personarum acceptione fieri potest, nempe nihil aliud uIdicem mouere debet, nisi ius partium.

Pithanoph. Nullam igitur sententiam Iudex feret; igitur proprio munere non defungetur, & lis indecisa manebit.

Antim. Nonnulli volunt, vt Iudex rem ipsam, de qua lis est, ex æquo vtrique diuidat, aut si diuidi non potest, compensationem, vt vocant, adhibeat; meliùs, ni fallor, iudicabit, si iubeat, vt concordent partes, nempe hic vsus viget in tribunalibus.

Pithanoph. At si opinionum diuersitas de facto nō sit, sed de lege, secundùm quam lis decidenda est, ita vt legem illam Doctores variè interpretentur; an poterit Iudex, quam volet interpretationem in ferenda sententia sequi?

Antim. Scio, multos autores hanc Iudici potestatem concedere; quia interpretatio iuris non se tenet ex parte causæ, sed ex parte Iudicis, vel potiùs regulæ dirigentis; lex enim Iudicem di-

rigit

rigit, ad ferendam sententiam; hinc nonnulli huiusmodi causas, quæ dubio legis subsunt, pro amico vocant; quia Iudex in ijs decidendis, pro arbitrio, fauere amico licitè potest. His tamē non obstantibus, cum probabilis sit opposita illorum sententia, qui hanc Iudici potestatem non concedunt, neutri Iudex iniuriam faciet, si iubeat in hoc casu, vt partes concordent, seu cōponant; & hoc certum est, & nullo periculo se se exponit, iniustè scilicet iudicandi: at si alteri secundùm vnam legis interpretationem, causam adiudicet, est fortè, quod alius conqueratur, cui æquale ius competit iuxta alteram interpretationem; tutius igitur erit, & ministerio publico accommodatius, si Iudex iubeat, vt partes componant; ne sit vlla personarum acceptio, quam Iudex summoperè vitare debet.

Pithanoph. Si verò ius vnius ex parte facti sit probabilius, non dubito, quin statim decernas, teneri Iudicem eidem causam adiudicare: hac enim lege hoc ministerium publicum gerit, vt secundùm probabiliora iudicet; idem etiam dicēdum videtur, si factum certum & clarum sit, & sit tantùm diuersitas interpretationum legis, ita vt tamen altera interpretatio probabilior sit. Sed quid si id alijs probabilius videatur, quod ipse Iudex minùs probabile reputat, poteritne iudicare iuxta probabiliorem aliorum sententiam?

Antim. Non defuerunt, qui hoc dixerint: & verò si Iudex illos, qui oppositum probabilius esse sentiunt, doctiores se meritò reputet, item pru-

den,

dentes & pios;item rationes illorum probabiles vix crediderim, facturum imprudenter, si secundùm illorum sententiam litem decidat, aut saltem quasi essent æqualia iura, iubeat, vt partes concordent, quod reuerà tutius esset tunc enim non erit, quod aliquis de iniustitia conqueratur: & verò, in hoc casu, non est certum, ius alterius probabilius esse; igitur non est certum, Iudicem prudentem facturum, si probabilius iudicet; igitur non est certum, prudenter facturũ, si secundùm hoc iudicium sententiam ferat: at certum est, quod prudenter agat, si iubeat, vt concordent partes, quia certum est ius vtrique esse probabile.

Pithanoph. Restat, vt de Aduocato, Consiliario, & confessario dicas, Vtrùm scilicet agere possint secundùm opinionem minùs probabilem.

Antim. Nisi constet apud omnes, aliquam causam esse minùs probabilem, ac proinde semper Iudices contrarium decidere, in qualibet alia probabili, Aduocatus patrocinari licitè potest; quia litem prosequitur, cum spe iustæ victoriæ, etiam si ipsi Aduocato causa illa, quam ipse defendit, minùs probabilis videatur, modò sciat, alijs etiam peritis probabiliorem, vel æquè probabilem videri; potiori iure illam defendere poterit, quæ illi probabilior est; licèt alij minùs probabilem putent: immò sufficit, vt illam æquè probabilem putet, debet tamen monere clientem suum de iure causæ probabili & dubio; alioqui, si cliens damnetur, tenetur Aduocatus refundere damna, quæ inde cliens patitur; nec in his, meo

iu-

iudicio, eſt magna difficultas; nempe illas cauſas licitè Aduocatus defendere poteſt, quas clienti licet proſequi, & pro quibus iuſtam litem mouere hic poteſt; diſpar autem eſt conditio Iudicis, cuius eſt, litem decidere, & ſententiam ferre ſecundùm iura; cum tamen aduocati ſit, veritatem inueſtigare, & rationes illas proponere, quæ cauſæ, quam agit, iuſtitiam perſuadent, modò nihil falſum, aut commentitium afferat, quod minùs peritum Iudicem in errorem inducat; ſed ea duntaxat afferre debet, quæ cauſæ ſuffragantur, & ſoluere, aut reticere contraria.

Pithanoph. Poteſtne Aduocatus aliquid reticere, quod reuerà ſi ſciretur à Iudice, certam Victoriam aduerſarius inde reportaret.

Aptim. Si certam victoriam illud efficit, haud dubiè ius aduerſarij certum eſt, vnde Aduocatus cauſam illam ſuſcipere non debet, cuius oppoſita certa ſit; eſſet enim improbabilis; vnde ceſſat quæſtio; nam ſi certo Aduerſarij iure reticito, pergit Aduocatus cauſam illam defendere, haud dubiè peccat, ac deinde damnum inde aduerſario prouenirens reſarcire tenetur. Quod verò ſpectat ad Conſiliarium, primò illud conſilii alteri dare poteſt, quod ipſi amplecti licet in praxi; vt nemo negat; nam illud conſilium eſt prudens, quod ad prudentem actionem terminatur. Secundò, ſi conſiliarius putat, aliquam opinionem improbabilem, quam tamen alij probabilem putant, ſi hæc reuerà ſit certò probabilis, poteſt illam conſulenti indicare; Ve-

rum enim dicet, eam certo probabilem esse; Si tamen ei tantùm videatur probabiliter probabilis, nullo modo consulenti autor erit, vt eam sequatur in praxi; poterit tamen consulentem ad alios doctores remittere, modò constet, esse viros doctos, & pios, nisi fortè illam opinionem certò improbabilem, suamque oppositam certò, ac omnino certam esse sciret; hoc enim consulenti palam significare debet, quem in errorem alioquin induceret, si ad illum doctorem, qui prædictam opinionem probabilem reputat, consulentem remitteret.

Pithanoph. Si consulens per se, omisso Consiliario, prædictum Doctorem adire, & consulere potest, cur ad eundem licitè remitti nequit?

Antim. Ideo per se Doctorem illum consulit, quia nescit, eius opinionem errorem esse, id est, certò improbabilem, quod cum à Consiliario sciatur, quid mirum, si hic ad illum remittere consulentem non debeat. Venio tandem ad Confessarium, qui primò in administratione Sacramenti ijs legibus adstringitur, quas supra indicaui. Secundò in vsu opinionum probabilium; magis, vel minùs probabilibus licitè stare potest; modo certò probabiles esse constet, nec pænitentem adstringere debet, cui certò probabile sit, se minimè adstrictum esse; hoc enim iure pænitens priuari non debet; quo singuli liberè gaudent, equidem si opinio confessarij sit probabiliter certa, ac proinde opposita, cui pœnitens adhæret, ab alijs doceatur, vt probabiliter tantùm, non verò certò probabilis, tunc re-

uerà confessarius pænitentis opinione stare non debet; hoc tamen non facit, quin confessarius, qui pænitentem inuincibili errore, modò ad fidem non pertineat, laborare comperit, si præuideat, ex illius manifestatione, maximum aliquod fore scandalum, eundem penitentem in errore suo licitè relinquere possit.

Pithanoph. Ita est, multa exempla suppetunt, præsertim circa impedimenta dirimentia matrimonij, in quibus nulla est difficultas; sed circa ea, quæ ante dixisti, scire velim, vtrùm confessarius adherere possit opinioni pænitentis, quam ipse improbabilem putat, licèt ipse sciat, communiter à Doctoribus classicis probabilem reputari, ac proinde certò probabilem esse.

Antim. Nullum mihi dubium est, quin confessarius pænitenti tunc adhærere debeat, qui certè eo iure, quod ipsi competit, priuari non debet, eligendi scilicet opinionem, quæ certò probabilis est.

Pithanoph. Quid si confessarius dubitet de dispositione pænitentis.

Antim. Si rationabiliter dubitet, illum haud dubiè absoluere non debet, nisi tunc in magnum discrimen salutis redactus sit; si verò leuiter dubitet, & sine legitimo fundamento, merus scrupulus est, ac proinde deponendus; modò enim confessarius ex propria confessione & attestatione pænitentis sciat, illum esse probè contritum, quantumuis imperfecta contritione, quam attritionem vocant, & habere propositum non peccandi, nec vllum legitimum fundamentum ha-

habeat, dubitandi de contrario, iniuriam illi facit, si absoluere recuset; immò licèt probabile fundamentum vtrimque sit, modò sit certò probabile, rectè dispositum esse pænitentem, & hic petat absolui, absolui debet, ne iure suo inuitus priuetur; quod reuera iniustum esset: dicam ampliùs, licèt probabilius sit, non esse rectè dispositum, dum oppositum; licèt minùs probabile, certò tamen probabile sit, non video, cur absolui non possit, propter eandem rationem.

Pithanoph. Administer Sacramentorum probabilem materiam adhibere non debet, omissa probabiliore, si hæc suppetat.

Antim. Sacramenti pænitentiæ materia remota est peccatum actuale; proximâ verò actus pœnitentis; scilicet contritio, confessio, satisfactio: de duabus postremis hìc non agitur, de sola igitur contritione cum proposito nonpeccandi, siue, vt vocant, virtuali, quod contritione continetur, siue formali & expresso; ac contritio per signa tantùm confessario innotescit; suppono autem illa signa adesse; & nihil esse, quod certò contrarium persuadeat. Sed cur hæc quæso agitamus, quæ ad quæstionem præsentem nõ attinent? Interim certa sit regula, pœnitentem ritè confessum, & contritum absolui petentem absolui posse, nisi confessarius moraliter certus sit, dispositionem illam spuriam, & fictitiam esse, v.g. si certum sit, aliquem vltro manere in occasione peccandi proxima, quam relinquere nolit, aut neget, se velle restituere, id, quod fu-

ratus

ratus est, licèt restituere possit; indè confessarius certò colligit, pœnitentem non habere propositum, seu voluntatem ampliùs non peccandi, ac proinde dispositione debita omnino carere: non nego tamen, aliquando salutare remedium esse, post multos lapsus absolutionem differre; vt scilicet emendationi pœnitens diligentiorem operam nauet; præsertim si hic facilè acquiescat, & in anterioribus confessionibus de hoc consilio monitus fuerit.

Pithanoph. Quid tandem de Tabellione, vel Notario, & procuratore dicendum sit, ex ijs facilè colligitur, quæ de Iudice, & Aduocato à te dicta sunt: nempe Tabellio instrumenta sua facere tenetur, eo modo quem leges illi præscribunt, vt & reliqui publicorum munerum administri: de procuratore autem id totum dicendum est, quod de Aduocato supra dixisti; quare his peractis, quæ non nemini maiorem difficultatem præferre viderentur, ad alias obiectiones, quamuis fortè sint minoris momenti, transeo, & quasi cursim perstringo; sic ergo nonnulli obijciunt. Nulla opinio probabilis tuta est, nisi vera sit, sed probabilior est potiùs vera, quàm minùs probabilis.

Antim Sat scio, vnde hìc furfur potiùs, quàm farina prodeat: nego igitur, quod adstruitur; omnis enim opinio, quantumuis probabilior, falsa esse potest; igitur nec etiam probabilior tuta esset; præterquam quod idem non est, esse probabiliorem, & esse tutiorem, vt sæpe ac sæpiùs dixi.

Pithanoph. Ex altera parte tantùm; est periculum peccandi; v.gr. dubitatur, vtrum liceat inire pactum trium contractuum; at non dubitatur, vtrùm liceat non inire; igitur hæc pars certa est; sed vbi altera pars certa est, opposita tuta non est.

Antim. Hoc argumentum multa laborat ambiguitate; nec enim dubitatur; in vltimo iudicio practico, quo certò iudico, me licitè hoc contractu vti, cum sit iudicium certum; illud autem primum iudicium speculatiuum, quo iudico, illum contractum non esse vsuratium, est tantùm probabile, ac proinde cum formidine coniunctum; Sed cum certò sit probabile, & certò prudens, ac proinde certo prudens illius opinionis practica electio, certò concludo, in vltimo iudicio, prudentem esse illius opinionis vsum, ac proinde licitum contractum; igitur certitudo vtrimque est; tam enim certò iudico, me licitè vti illo contractu, quàm certò iudico, me licitè non vti.

Pithanoph. Contra conscientiam operatur, qui minùs probabilem opinionem sequitur.

Antim. Immò, secundùm conscientiam, id est, secundùm iudicium certum, quo certò iudicat, se non peccare, sed prudenter agere, cum minùs probabilem sententiam sequitur, modò certò constet esse prbabilem.

Pithanoph. Turpis causa, scilicet cupiditas ad eligendam minùs probabilem mouet.

Antim. Ille turpiter non agit, qui prudenter agit, & suæ conscientię consulit in rerum humanarum vsu.

Pithanoph. Qui minùs probabilem eligit, exponit se periculo peccandi.

Antim. Hoc iam centies negatum; quisquis enim secundùm conscientiam, id est, certum iudiciũ practicum agit, nullo peccandi periculo se se exponit.

Pithanoph. Quisquis doctrinæ, vel opinioni probabili adhæret, nunquam certus est, se rectè operari, quia conclusio non habet maiorem certitudinem, quàm præmissæ; deducitur autem iudicium practicum ex præmissis tantùm probabilibus; nunquid hæc vera demontratio non est?

Antim. Facilè tenes, quam sim demonstrationum auidus, iisque assuetus; nego igitur hanc esse demonstrationem; immò ne quidem argumentum probabile, vt ex ijs, quæ huc vsque diximus manifestum est; facilè igitur respondeo 1. hoc argumentum nimis probare, cum petat omnem doctrinam probabilem, siue probabilior, siue minùs, siue æquè probabilis sit; remouendam autem doctrinam omnem probabilem moralem, nemo opinor, pudenter censeat; quàm pauca enim sunt etiam moraliter certa; nec facilè habetur certitudo moralis, nisi ex communi vsu & omnium ferè doctorum consensu; omitto tamen Ecclesiæ definitiones, quæ longè maiorem certitudinem afferunt. Sed quàm multa sunt in rebus humanis, de quibus mixtus quidam vsus, & doctorum consensus est; ita vt aliqui vnam partem, alij alteram defendant: præterea, dico,

eum certum esse moraliter, se rectè ac prudenter operari, qui doctrinæ morali probabili inhæret, id est, qui opinionem moralem probabilem eligit, modò certò probabilis sit; & hoc iudicium practicum certum ex alijs iudicijs certis deducitur, in quibus certò iudicat, se prudenter eligere illam opinionem, se prudentem assensum illi præbere, ac demùm certò iudicat, esse probabilem; hoc autem iudicium habetur non ex alio, sed ex legitimis, & sufficientibus motiuis, tum intrinsecis, tum extrinsecis; falsum igitur est, quod assumis, scilicet, vltimum illud iudicium practicum ex certis præmissis non deduci.

Pithanoph. An negari posset illud, quod assumis? Scilicet legitimum & debitum fundamentum opinionis probabilis illud esse, quod ad prudentem assensum mouet.

Antim. Ab eo, qui terminos intelligit, negari non potest; quia si ad prudentem assensum, extra res fidei, de quibus hìc non agimus, sed de moralibus, non sufficit fundamentum probabile, requiritur certum & euidens; igitur non est prudens assensus, quia necessarius, & liberæ electioni non subest; cum intellectus ab obiecto euidēte rapiatur; igitur assensus ille sua laude caret; quia liber non est; igitur prudens non est, si enim prudens est, laude dignus est; nec obstat, assensum fidei certum, & prudentem esse, quia licèt certus sit, obscurus tamen est, & liberæ electioni subiectus. Vides quò tandem hæc spectent, scilicet ad totius humanæ prudentiæ destructionem.

Fi-

Pithanoph. Obiectum prudentiæ debet esse certum; sed assensus probabils non est certus; igitur non est prudens.

Antim. Ludis, vt video Pithanophile; distinguo tuam illam minorem; non est certus formaliter, concedo, id est, per illum, intellectus certò non assentitur; est tamen certus obiectiuè; nam certum est, esse probabilem; igitur voluntas prudenter imperat assensum illum; immò Syllogismus peccat in forma, quæ talis esse debet; obiectum prudentiæ est obiectum certum; assensus probabilis non est obiectum certum; igitur assensus probabilis non est obiectum prudentiæ, hac autem forma supposita, nego minorem.

Pithanoph. Prudentia non est opinio.

Antim. Non est etiam scientia; versatur tamen circa opinionem, in quantum prudentia dictat, hanc opinionem eligi posse hìc & nunc sic enim formo syllogismum; illa opinio moralis prudenter eligi potest, cui prudens præbetur assensus, at opinioni morali certò probabili prudens præbetur assensus; igitur opinio moralis probabilis prudenter eligi potest; sic autem subsumo, certum est, opinionem trium constractuum esse probabilem; igitur certum est, hanc opinionem trium contractuum prudenter hìc, & nunc à me eligi posse; igitur & certum, me prudenter hìc & nunc illa vti; Hinc vides, quò reducatur dictum illud commune, toties decantatum, toties que negatum; certum scilicet esse, illum prudenter ac honestè agere, qui probabiliter, id est ex opinione probabili agit, si enim non constet cer-

tò, esse probabilem, dictum illud falsum est, nẽpe opinionem probabiliter improbabilem nemo prudenter eligat; & licèt certum sit, esse probabiliter probabilem, quia tamen certum est, etiam esse probabiliter improbabilem, illius vsus in hoc dũtaxat certus est, quod certum mihi sit, esse, tum probabiliter probabilem, tum probabiliter improbabilem.

Pithanoph. Prudentia est virtus, opinio non est virtus; igitur opinio non est prudentia.

Antim. Concedo omnia; Sed hoc non facit, quin prudentia circa opinionem versetur, & ipse vsus opinionis prudens sit; item electio prudens; itẽ assensus ille prudens, quo probabili opinioni assentior; quis neget, fidem humanam esse aliquando prudentem? Hæc tamen certa non est, sed probabilis.

Pithanoph. Opinio probabilis nòn potest esse regula rectæ conscientiæ.

Antim. Iam sæpius dixi, iudicium practicum non deduci ex iudicio probabili, sed ex iudicio certò, quo certò iudico, opinionem moralem esse probabilem; ac proinde prudentem assensum illi præberi posse; ac demùm prudentem fore illius vsum: est autem conscientia regula rectæ operationis, at conscientia est iudicium certum; igitur opinio probabilis non est regula.

Pithanoph. Nullus potest sequi conscientiam dubiam, sed hæc dubia est, cum intellectus est dubius, & hic est verè dubius, cum vtrimque sunt motiua, quasi æqualia ex D. Th. ni fallor.

Antim. Demus vltro, conscientiam dubiam, dubio

bio etiam latè sumpto; & hanc esse dubiam; quamdiu intellectus dubius est, id est, timet, aut dubitat, vtrùm sit peccatum, nec ne; & hunc dubium esse, quando motiua quasi æqualia, dicam ampliùs, motiua tantùm probabilia vtrimque proponuntur; cuncta hæc tibi vltro demus, quid tum? Igitur inquis, opinionem probabilem sequi non possum nego consequentiā quia iudicium illud practicum, quo iudico, illius vsum prudentem & licitum esse, est certum; igitur habet motiuum certum inellectus, qui iudicat igitur non tantùm probabile; igitur non est dubius; igitur nec cônscientia dubia; hoc cēties iam dixi, sed repetere cogis.

Pithanoph. Scio, sed ea obijcio, quæ ab autoribus contrariæ sententiæ opponuntur; pergo igitur. Si ex vi probabilitatis, possemus operari, etiam cum dubia conscientia operari possemus, hæc enim aliquam probabilitatem supponit.

Antim. Nunquam licitè operamur ex vi prbabilitatis, sed ex vi certitudinis, iudicij scilicet certi, vt patet ex dictis, quod sufficienter deducitur ex iudicio certò peobabilitatis, quo scilicet certò iudicamus, opinionem verè probabilem esse, ac prudentem assensum, & prudentem illius opinionis vsum; an dubium restat, vbi tam multe eerta?

Pithanoph. Non potest intellectus opinari de opinione minùs probabili, concurrente probabiliore opposita; si enim non potest concurrente æquè probabili, multo minùs potest, concurrente probabiliore.

Antim. Somnias, opinor; Pithanophile; quid enim vetat, quo minus intellectus, voluntatis imperio, alteri æquè probabilium, relicta altera, inhæreat? Quis amabò id neget, si rem intelligit? Quis tum in se, tum in alijs non probet?

Pithanoph. Nullo modo somnio, non enim defuit, qui id dixerit, quia inquit, dũ intellectus vtramque partem æquè probabilem iudicat, dubius manet, & assensum sustinet, vt expresſè habet D. Tho. sed dubius ab opinante diuersus est, vt patet.

Antim. Nihil aliud habet D. Thom. dè verit. ni fallor. quæst. 14. art. 1. nisi, intellectum *quandoque* propter apparentiam eorum, quæ mouent ad vtramque partem, non inclinari magis ad vnum, quam ad aliud, & tunc fluctuare inter duas partes contradictionis, & hanc esse dubitantis dispositionem; audin Pithanophile, *quandoque*, quis hoc neget? Et quis D. Thomæ affingat? Quasi diceret, intellectum à voluntate determinari non posse ad vnum, quando opiniones oppositæ sunt æquè probabiles: deinde, quis nescit, duobus modis dubium dici? Primus est strictus cum assensus omnino suspenditur, alter verò latus cum assensus ita præbetur vni, vt dubium, seu formido restet de veritate oppositi.

Pithanoph. Intellectus non potest se determinare, nec expedire, est enim quasi ligatus & adstrictus viculis dubij.

Antim. Quis nescit, intellectum non esse potentiã per se liberam, nec determinari à se, sed vel ab obiecto, si est euidens, vel à voluntate, si non est

est euidens? Neque hoc ab vllo vel philosopho, vel Theologo negatur, qui rem intelligat: quā, si verò necessariò credamus hoc potius, quàm illud, siue diuina, siue humana fide, & hanc opinionem necessariò sequamur potius, quàm illam, quis amabò huiusmodi voces in scholis vnquam audiuit?

Philanoph. Num Vasques sentit, si obiectum ita proponatur voluntati, vt omnino æqualis boni ratio vtrinque appareat, voluntatem se ipsam determinare non posse, vt vnum potiùs quàm aliud eligat? Idem prorsus dicendum si duæ opiniones oppositæ sint æquè probabiles.

Antim. Vasquesij sententia nunquam mihi placere potuit; quia tunc maximè voluntas est libera, cum ipsa est indifferens, & ipsi obiectum indifferenter repræsentatur; nempe tunc maximè se ipsam determinat, cum ab obiecto minimè determinatur; immò nunquam esset libera in electione obiecti melioris, libertate, vt vocant, contrarietatis, nec vlla laude digna esset, dum quod est melius ipsa eligit; deinde si æquè bonum ipsi videatur, actum aliquem ponere ac omittere, ipsum omitteret; igitur æquè bonum eligeret: sed data, non concessa Vasquesij sententia, non sequitur ex ea, intellectum voluntatis imperio alteri parti æquè probabilium assentiri non posse; quia licèt æqualis ratio *veri* vtrimque appareat, nihil vetat, alia esse motiua, quibus voluntas ducatur, ad partem vnam alteri præferendam & imperandum assensum cum formidine coniunctum, vel cū dubio positiuo, quod

perin-

perinde eſt; licèt enim intellectus iudicet, vtramque partem æquè probabilem, id eſt æquè probabili fundamento nixam, ſufficienti ad prudentem aſſenſum, hoc tamen non obſtat, quo minùs voluntas alteram eligere poſſit, altera omiſſa.

Pithanoph. Iudex non debet iudicare in fauorem alterius, ſi iura ſint æqualia, & probationes æquales igitur nec voluntas alteram æquè probabilium eligere.

Antim. Non deſunt, qui negent antecedens illud tamen vltro concedo, quia Iudex hoc facere non debet, ne ſine certa ratione, iure probabili alterum litigantium priuet; quid quæſo ſimile in voluntate? quæ licèt partem alteram eligat, alteri iniuria non facit.

Pithanoph. Nemo prudenter alterum ex duobus ſimilibus poculis eligat, in quorum altero venenum mixtum ſit; nec alteram ex duabus vijs, quarum altera latronibus infeſta, ſi neſciat vtra ſit; nec alterum ex duobus nauigijs, quod naufragium paſſurum ſit: parimodo nemo eligat alteram ex oppoſitis æquè probabilibus, quarum alteram falſam eſſe iudicat.

Antim. Quid quæſo hæc probant? Facilè negatur conſequentia, quia opinio probabilis tuta eſt, & licèt opinans errandi periculo ſeſe exponat, non tamen temerè ſed prudenter: Sed inquis falli poteſt; quid tum? Quaſi verò humanæ fragilitatis id ſors non ferat, & ſatius non ſit, opinari cùm aliqua formidine quàm ſuſpenſum, ſtipitis ad inſtar, manere. denique ſic falli, in genere moris, malum ſeu turpe non eſt.

Pi-

Pithanoph. Quiſquis vni parti aſſentitur æquè probabilium, cum formidine tamen, ne ipſe fallatur, id eſt, ne oppoſita vera ſit, iudicat, oppoſitam eſſe falſam, ne ſimul veram vtramque iudicet; igitur ſi aſſentitur minùs probabili, cenſet, probabiliorem eſſe falſam Sed hæc magis apparet vera; igitur exiſtimat veram, quæ ſibi magis falſa, & falſam quæ ſibi magis vera videtur; quid abſurdius?

Antim. Ambiguitate hic paralogiſmus laborat: nec enim affirmo abſolutè, cum aſſentior minùs, vel magis probabili, eſſe veram, aut falſam, ſed iudico, ita eſſe veram, vt falſa eſſe poſsit & hæc eſt illa formido, quæ cum aſſenſu probabili coniuncta eſt licèt autem aſſentiar vni, non tamen propterea aſſentior alteri, cum fortè hoc ipſum repugnet vt ſupra dictum eſt igitur vtrique ſimul non aſſentior, licèt vtramque probabilem iudicem, & alteram probabiliorem, igitur non exiſtimo, nec iudico probabiliorem magis verã, dum aſſentior minùs probabili, nam iudicare veram eſſe, idem eſt, ac ipſi aſſentiri ſed non aſſentior illi; igitur non iudico magis veram, ſed magis probabilem, quod longè diuerſum eſt, nã ſimul vtramque iudico probabilem, non tamen ſimul vtramque veram; ideo porrò iudico probabilem, quia iudico illam ſufficienti fundamento niti, quod ad prudentem aſſenſum mouere queat; & ſi probabilior eſt, magis ſufficienti; non tamen propterea rapitur intellectus, cum obiectum non ſit euidens, ſed ad vtramlibet à voluntate determinatur, quæ alijs motiuis ducta, ad mi-

minùs probabilem, intellectum determinat: in hoc igitur iucundè parallogizas, quod pro eodem accipis, iudicare verum, & iudicare probabile; vnum tamen ab alio differt; nam opinio potest esse certò probabilis, licèt non sit certò vera.

Pithanoph. Intellectus, quantum potest, adhæret veritati; igitur probabiliori.

Antim. Eodem errore teneris, nec enim intellectus vllomodo obscuræ veritati per se adhæret, sed à voluntate agitur & determinatur; hæc autem, vt dixi, cum certò constet, vtramque partem esse probabilem, ac prudentem vtrique assensum præberi posse, minùs probabilem prudenter eligit, honestis, vt dixi, motiuis ducta: hæc porro electio prudens est, aliquando magis, aliquando minùs, etiam cum omittitur probabilior; nam sæpe accidit, vt minùs probabilis sit tutior, vt supra dictum est; quidquid sit, modò prudens sit electio, voluntas ad prudentiorem non tenetur.

Pithanoph. Num quæso voluntas pro arbitrio intellectum flectere potest?

Antim. Modò adsit obiectum sufficiens, nullum dubium est, quin flectere possit intellectum; immò licèt sufficiens reipsa non sit, per contumaciam, intellectum in errores sæpe inducit, eique persuadet, sufficiens esse, propter aliquam apparentiam, varijs motiuis, & incentiuis acta.

Pithanoph. Voluntas semper melius eligit; illud scilicet, quod videtur melius.

Antim. Crede mihi Pithanoph. sæpe probasti contrarium; sæpe video meliora, proboque, vt iam dixi, & deteriora sequor; dum vtrumque bonum

sit, nihil sanè voluntatem ad melius, seu perfe-ctius obligat; sed vsus opinionis certò probabilis est prudens, bonus, honestus; item vsus probabilioris; & licèt hic aliquando sit perfectior, nihil obligat voluntatem ad illius electionem, cum ad perfectius non teneatur: sed inquies, si opinionem minùs probabilem falsam esse cōtingat; sed si etiam probabiliorem falsam esse contingat; hæc sanè falsitas in ordine ad mores, nullum malum, nullum incommodum secum afferet; nam humano modo agimus; nec ea est hominis perspicacitas, vt omnia certò cognoscat; vt autem sub ratione, & genere boni, non obligatur ad melius, ita sub genere probabilis, non obligatur ad probabilius; accedit, quod voluntas his solùm motiuis à probabilitate petitis non ducitur, sed alijs, ijsque honestis, vt intellectum ad minùs probabilem determinet: cuncta hæc certa mihi videntur; vide igitur Pithanophile, ne dum intellectui plus æquo consulis, voluntati nimis detrahas; & dum negas, illum ad magis, vel minùs, vel æquè probabilem à voluntate determinari posse; aliquam humanæ libertati labem inferas: nouatores saltem, eò maximè, ac potissimùm spectant. Sed perge si quid restat.

Pithanoph. Reliqua quæ opponuntur facilè soluam; cursim perstringo; si fortè à recto tramite deflectam, statim me reduces. 1. igitur opponunt, probabilitatem humanæ operationis regulam non esse, quia hæc certa esse debet: facilè repono, probabilitatem non esse regulam, sed rectam rationem, id est, iudicium illud practicum, quod

certum

certum est, & ex certis deducitur, vt iam ferè ad nauseam ostensum est. 2. Sicut ex altera probabilium talis actio apparet honesta, ita ex altera probabiliore magis apparet non honesta; igitur ex eodem principio, potiùs omittenda est. Responso, vt iam supra, nunquam certò iudicari, actionem illam turpem esse, alioquin duo contraria certa essent; nempe certò iudico, esse honestam, igitur non possum certò iudicare esse turpem; sed vt certò iudico actionem illam honestè poni, ita certò iudico, honestè omitti, vt iam dictum est. 3. adducunt illam regulam, *in dubijs tutior pars est eligenda*; sed iam illam explicuisti, nec sumus in dubijs, sed in certis, cum vtrumque certum, ac tutum sit, scilicet, & poni, & omitti licitè: præterea si vtraque tuta sit, tutior, id est, perfectior non obligat; denique sæpe accidit, vt probabilior sit minùs tuta; sed hæc supra fusè. 4. Ex lege amicitiæ aduersùs Deum, tenemur sequi probabiliorem; sed hoc eadem facilitate negatur; cum enim minùs probabilis tuta sit, & à peccato immunis, lex amicitiæ ad perfectius non obligat, vt perspicuum est. 5. adducuntur multa loca scripturæ contra opinionem minùs probabilem; sed oleum, & operam perderem in ijs discutiendis, quod quilibet, qui vel Latinè sciat, facilè præstabit nihil enim aliud in ijs inculcatur, nisi, vt mandata Dei fideliter, diligenter, accuratè exequamur, à malo, & à specie mali abstineamus, nihil agamus, de quo dubitemus, malum esse: quis hoc negat? quasi verò iudicium practicum omne dubium non excludat, Idem

ad

ad quædam loca Patrum, quæ opponi possent, respondendum est. Quod pertinet ad S. Thomam, ille haud dubiè excludit duntaxat à conscientia, & iudicio practico dubietatem, etiam latè sumptam, quod vltro damus, quæ si intercedit, peccatum non excluditur; cum igitur iudicium illud practicum certum sit, omnem dubietatem excludit; igitur, & omne peccatum; locum ni fallor, iam supra citasti: quis demum crediderit, Doctoris Angelici mentem intellectam non fuisse à nobilissimo Thomistarum manipulo? quales sunt, Dominic. Bannes, Bartholom. Medina, Dominic. Soto, Aluares, Victoria, Candidus, Ledesma, Lopez, Serra, Martinez, Viguerius, Fumus, Zumel, omnes demùm recentiores, si vnum, vel alterum excipiam.

Antim. Vt hæc breuiter ita luculenter; vnum subnecto; Antiquiores aliquot, qui pro opposita sententia citantur, id vnum duntaxat voluisse, vt scilicet tutiorem sequi debeamus, cum illi opposita non est tuta, sed cum aliquo dubio, vel iusta formidine coniuncta; vel contra legem, aut conuentionem tacitam, vel expressam, aut communem vsum Ecclesiæ; vel in damnum iniustum proximi; id duntaxat voluere autores, qui pro contraria sententia citantur: quid enim quæso aliud desideres? modò habeas iudicium practicum certum, non per errorem inuincibilem, sed per legitimam consequentiam, ex principijs certis deductum, quę tantummodò supponunt opinionem certò probabilem, id est, legitimo, ac debito fundamento nixam, & quam ferè omnes, scili-

scilicet prima capita, aut potissima illorum pars, non quidem sequantur, sed probabilem esse iudicent. Et hæc, ni fallor, de hac dissertatione satis esse mihi videntur; longiùs enim producta disputatio tædium colloquentibus conciliaret.

Pithanoph. Sed antequam illam terminemus, cum duo sint huius doctrinæ principia, quorum primum est, iudicium illud practicum, quod conscientiam constituit, certum esse, alterum illam duntaxat opinionem moralem probabilem tutam esse, id est, ad praxim licitè reduci posse, quam certò constat, esse probabilem, vtrumque scilicet, seclusa ignorantia inuincibili, rem mihi gratissimam feceris, si per otium, in schedula, autorum Elenchum mihi describas, qui vtrumque principium tenent.

Antim. Descripsi nudius tertius in chirographo aliquorum nomina; en tibi. Iudicium illud practicum, quod conscientiam constituit, certum esse debere, vt quis rectè operetur, certum inquã, formaliter, morali saltem certitudine, omnes ferè censent, tum antiqui, tum recentiores; summistæ omnes, verbo *opinio*, vel *dubium* D. Thom. quodlib. 8. a. 13. Gerson tract. 36. Ioann. Maior in 4. q. 1. Henricus quodlib. 4. Nauarrus cap. *si quis autem*. n. 63. d 7. de pœnit. Suarez de censur. disp. 40. sect. 5. n. 14. & sect. 6. n. 6. item de act. hum. disp. 12. s. 4. Benedict. Iustinian. in paraphras. cap. 13. ad Rom. Lessius lib. 1. cap. 1. dub. 1. Merend. de consc. Layman lib. 1. tract. 1. cap. 5. §. 1. Delugo de fid. disp. 5. sect. 1. n. 16. & seq. Caren. p. 2. tit. 5. §. 4. Ariaga tom. 3 disp.

23. sect. 2 subsect. 2. Salas t. 2. tract. 8. sect. 4. Mercor. 1. p. a. 10. & 11. Caiet. 2. 2. q. 47. a. 3. Azor 1. p. lib. 3. cap. 25. q. 2. Medina 1. 2. q. 19. a. 5. & 6. Alensis in sum. p. 1. q. 16. Sanchez in sum. lib. 6. c. 3. & l. 1. c. 6. Sayr. in claui reg. lib. 1. c. 13. nu. 13. Filiutius tom. 2. tract. 21. c. 4. Lao de conscient. disp. 1. dub. 6. Ferrerius lib. de probabilit. cap. 7. pag. 57. Mastrius in 2. sent. disp. 5. q. 2. a. 1. n. 40. & a. 4. n. 82. Ouied. tract. 5. contr. 1. p. 2. n. 18. Bardi, disp. 4. c. 10 §. 1. & licèt Vasquez disp. 62. cap. 5. n. 22. & Sanch. in sum. lib. 1. c. 9. n. 10. secus sentire videantur; ne tamen sibi contradicant, vix crediderim, ab ijs negari, iudicium illud vltimum practicum conscientiæ certum esse.

Quod attinet ad secundum huius doctrinæ principium, de certitudine, scilicet morali probabilitatis, omnes ferè illud supponunt, pauci expressè hanc quæstionem tractant, dum plures occurrãt, accipe aliquos; Baldell. lib. 4. disp. 10. n. 5. Medin. 1. 2. q. 19. a. 6. Bresserum de conscient. lib. 3. c. 5. Merulam disp. 3. c. 4. Mercorum 2. par. art. 1. ad 1. Lugo de fid. disp. 10. sect. 1. Salas 1. 2. tract. 8. sect. 4. n. 41. Lao de conscient. disp. 3. dub. 2. Mastrium in 2. disp. 5. q. 2. a. 6. nu. 116. & 126. Ouied. & Bardium supra citatos, adde Spinolam passim in tract. de hoc argumento. Baldell. autem citatus vult, hanc esse S. Thom. & Caietani mentem: alios, si quos nactus fuero, tibi postea suggeram. Cæterùm vnum tantùm, vel alterum inuenio, qui hoc expressè neget. Sed tandem huic nostræ collocutioni finis imponendus;

dus;

dus; aliàs, si per otium liceat, ea consectaria, quæ ex hac doctrina sequuntur, simul vna deducemus.

Pithanoph. Sponsionem accepto; vt stes promissis, breui te sollicitabo; interim dabo operam, vt ea, quæ disputauimus, ne fortè excidant, scripto committam, & nisi aliud iubeas, maximo illi tuo legenda tradam.

Antim. De his, vt voles, Pithanophile; te plurimùm valere iubeo.

Pithanoph. Salue Antime, ac me semper ama.

FINIS.